

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: **ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Виконала: студентка 7 курсу 735-в групи
галузі знань:

28 Публічне управління та адміністрування
спеціальності:

281 Публічне управління та адміністрування
Нагорна Світлана Юріївна

Керівник:

доктор наук з державного управління,
професор Сорока Світлана Вікторівна

Рецензент:

доктор історичних наук, професор
Колісніченко Анатолій Іванович

м. Миколаїв - 2020 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА	10
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження євроінтеграційних процесів в Республіці Польща	10
1.2. Джерельна база дослідження	22
1.3 Історіографія проблеми євроінтеграційних процесів Республіки Польща	33
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	40
2.1. Причини та передумови трансформації на етапі підготовки вступу Республіки Польща до Європейського Союзу	40
2.2. Сутність управлінських реформ під час європейської інтеграції Республіки Польща та їх ефективність	51
2.3. Використання досвіду трансформації системи управління Республіки Польща для України	73
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВБ – Варшавська Біржа

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ВНВП – Валовий національний продукт

ЄБРР – Європейський банк реконструкції і розвитку

ЄЕС – Європейська економічна спільнота

ЄС – Європейський Союз

ЖКГ – Житлово-комульне господарство

КЄІ – Комітет європейської інтеграції

МСП – Малі і середні підприємства

НАН – Національна академія наук України

НАТО – Північноатлантичний пакт

НДДКР – Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи

ОБСЕ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

РАН – Російська академія наук

РЄ – Рада Європи

РП – Республіка Польща

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

ЦСЄ – Центральна-Східна Європа

KERM – Європейський комітет Ради Міністрів

PHARE – програма фінансування пріоритетних завдань на допомогу країнам-кандидатам з Центральної та Східної Європи у підготовці до вступу в ЄС

SAPARD – програма підтримки інвестицій в галузі сільського господарства та загалом у сільській місцевості

SIDA – Шведське агентство з питань міжнародної співпраці та розвитку – урядове агентство Міністерства закордонних справ Швеції, яке опікується

розвитком співпраці у всьому світі та відповідає за організацію основної частини офіційної допомоги Швеції для країн, що розвиваються

TACIS – програма технічної допомоги новим незалежним державам Східної Європи і Центральної Азії (колишні республіки Радянського Союзу, крім країн Балтії) в перехідний період

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. Актуальність теми інтеграції в наш час зростає з кожним днем у зв'язку з прискоренням процесу глобалізації. Інтеграція – масштабний процес, який інтенсивно розвивається. За останні десятиліття у світі створювалися інтеграційні об'єднання (союзи), однак більшість з них не відрізняється зрілими формами багатосторонніх економічних відносин. Своєрідним винятком виступає Європейський Союз (ЄС), який має найвищий ступінь інтеграції економік, що входять до нього, пов'язану з вільним переміщенням товарів, трудових ресурсів, капіталів, а також проведенням єдиної економічної політики.

Протягом декількох десятиліть на міжнародній арені Європейський союз користується підтримкою держав та народів, що входять до його складу, він також відіграє дуже велику роль в системі міжнародних відносин і стає еталоном для багатьох країн, що прагнуть до нього вступити. Його ефективність насамперед безперечно полягає в тому, що ЄС має демократичний мандат для використання ресурсів, що їх виробляють громадяни держав-членів ЄС, з метою реалізації демократично визначених цілей.

А отже, історія європейської інтеграції пов'язана з процесом фундаментального розширення Європейського Союзу.

У 2004 році відбулося п'яте розширення ЄС, яке корінним чином змінило стосунки в Європі в цілому та встановили доволі чіткі границі майбутнього зростання ЄС.

Однією з таких держав, що увійшла до ЄС у 2004 році є Республіка Польща (РП), яка з падінням комуністичного режиму в 1989 р. позиціонувала себе в якості невід'ємної частини Заходу та пройшла послідовний і досить швидкий шлях інтеграції до євроатлантичних та європейських структур, під

час якого було розроблено адекватну національним інтересам зовнішньополітичну стратегію.

Враховуючи такі показники, а також об'єм проведеної державою роботи в області інституційного будівництва, можна стверджувати, що приклад Польщі унікальний в тому, що стосується повноцінної інтеграції такої великої держави до складу ЄС.

Зважаючи на те, що важливою складовою зовнішньої та внутрішньої політики України є інтеграція до структур Європейського Союзу та отримання країною статусу повноправного члена ЄС, у цьому контексті актуальності набуває вивчення досвіду держав, в яких чітко визначені національні інтереси, що стали основою формування зовнішньополітичної стратегії й пріоритетних напрямів зовнішньої політики в цілому і, зокрема, євроінтеграційні процеси були успішними.

Тому, досвід саме Республіки Польщі дає можливість визначити та характеризувати висновки щодо європейських перспектив України та виробити практичні рекомендації стосовно напрямків формування європейської політики нашої країни.

Формування та розвиток зовнішньої та внутрішньої політики Польщі є важливим для розуміння сутності трансформаційних процесів, що відбувалися в Центрально-Східній Європі (ЦСЕ) в посттоталітарну добу, та їх впливу на проходження даних процесів і в Україні. А також, польський досвід реалізації зовнішньополітичних пріоритетів, зокрема європейської інтеграції, має велике практичне значення для України, що визначила стратегічною метою своєї зовнішньої політики вступ до Європейського Союзу (ЄС) і на цьому шляху розглядає сусідню Польщу одним із головних своїх стратегічних партнерів.

Обрання Євроінтеграційних процесів РП об'єктом магістерської роботи має на меті посилення дослідницького інтересу до актуальних питань міжнародних відносин та всесвітньої історії, зокрема європейської. Вивчення останніх, особливо в світлі офіційно проголошеного Україною

європейського вибору зовнішньої політики, прагнення поглиблювати взаємини з Європейським Союзом та НАТО із наступним набуттям повноправного членства в них, є, безумовно, важливим завданням вітчизняної історичної науки.

Актуальність дослідження суттєво посилюється фактом можливості використання офіційним Києвом польського досвіду європейської та євроатлантичної інтеграції, а заразом – адвокатуванням Польщею наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. українських інтересів на рівні провідних євросоюзних інститутів, діяльною позицією сприяння нашої державі на обраному шляху.

Актуалізує необхідність вивчення даної проблеми також її недостатня наукова розробленість: фундаментальні комплексні праці, присвячені дослідженню зовнішньої політики Республіки Польща, реалізації її пріоритетних напрямів, зокрема її євроінтеграційної складової, практично відсутні в історіографії.

Об'єктом магістерського дослідження виступає Європейська інтеграція Республіки Польща як багатовимірний процес і важлива складова постсоціалістичної трансформації країни, що сприяла розвитку її політичного, економічного і соціального потенціалу та міжнародного авторитету в існуючій системі міжнародних відносин.

Предметом дослідження є особливості процесу формування зовнішньополітичної стратегії Польщі, її нормативно-правове та інституційне забезпечення й пріоритетні напрями розвитку її зовнішньої та національної (внутрішньої) політики, методи, форми і наслідки їх реалізації на кожному етапі європейської інтеграції.

Метою завдання є системний аналіз процесу формування зовнішньополітичної стратегії та виявлення й розкриття пріоритетних напрямів зовнішньої та внутрішньої політики Республіки Польща у процесі євроінтеграції у 1989-2018 рр. в контексті її внутрішньополітичного розвитку і нового геополітичного становища в Європі та світі.

Досягнення поставленої мети зумовило розв'язання наступних наукових завдань:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та її джерельну базу;
- простежити історичні традиції та концептуальне бачення польськими політиками, державними діячами та інтелектуалами стратегії й принципів зовнішньої політики Польської держави;
- розкрити особливості формування національних інтересів Республіки Польща в процесі постсоціалістичної трансформації та їх вплив на вироблення зовнішньополітичної стратегії держави;
- дослідити концептуальні засади, нормативно-правове та інституційне забезпечення зовнішньополітичної діяльності РП;
- висвітлити становлення та розвиток взаємовідносин Польщі з Європейським Союзом у період набуття нею членства і значення її вступу до ЄС;
- проаналізувати досвід трансформації системи управління Республіки Польща з метою використання перспектив для України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що на основі опрацювання великого об'єму спеціальної літератури та залучення й комплексного аналізу широкого кола різноманітних джерел в магістерській роботі здійснено цілісне та всебічне дослідження найважливіших етапів Європейської інтеграції Республіки Польща у 1989-2018 роках.

Практичне застосування одержаних результатів магістерського дослідження полягає у розширенні знань з новітньої історії Польщі та її зовнішньої політики, історії сучасних міжнародних відносин, становлення українсько-польського стратегічного партнерства тощо. Матеріали та аналітичні положення й основні висновки магістерської роботи можуть бути використані для підготовки нових наукових праць.

Структура магістерської роботи відповідає поставленій цілі та завданням. Дослідження складається з переліку умовних скорочень, вступу,

двох розділів (шести підрозділів), висновків, списку використаних джерел (104 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 99 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження євроінтеграційних процесів в Республіці Польща

Грунтовне вивчення зовнішньої політики Республіки Польща потребує чіткого й однозначного обґрунтування фундаментальних теоретико-методологічних засад наукового дослідження.

Вибір методологічного інструментарію дослідження даної роботи, таким чином, продиктований потребою всебічного та неупередженого висвітлення політики Польщі період євроінтеграційного процесу, з'ясування концептуального її підґрунтя, чинників, що визначали зміст та спрямованість розвитку, в тому числі в аспекті реалізації пріоритетних завдань, пов'язаних зі вступом до ЄС, набуттям регіонального лідерства в Центрально-Східній Європі тощо. Під методологічним інструментарієм Буглай Н.М. розуміє сукупність сформованих на підставі загальної наукової практики, а також під впливом особливостей предмета дослідження методологічних принципів (правил), методів, прийомів, способів та засобів, що використовуються для пізнання оточуючої дійсності.

Пріоритетне місце в методологічному інструментарії посідають методологічні принципи наукового пізнання, якими керується історична наука та які можуть бути використані для дослідження Євроінтеграційних процесів Польщі упродовж всього періоду підготовки до вступу в ЄС. Головними серед них, на думку деяких дослідників, є принципи історизму, наступності, об'єктивності та всебічності. І хоча дослідникам відомі також деякі інші правила наукового пізнання, комплексне

використання вказаних чотирьох є цілком достатньою передумовою для досягнення визначеної у роботі мети, виконання продиктованих нею дослідницьких завдань.

Застосування принципу історизму, який у презентованому дослідженні займає одне з пріоритетних місць, зумовлене розумінням того, що вивчення будь-якої проблеми, а історичної тим більше, потребує врахування факту її хронологічної від нас віддаленості, а також змісту конкретно-історичної ситуації, коли вона мала місце, у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості, адже безвідносно до конкретних обставин, «відірвано від контексту», обізнаність дослідника з проблемою виглядає більш, ніж сумнівно [13]. Так, дослідження інтеграції Республік Польща здійснювалося шляхом урахування наслідків глибоких геополітичних трансформацій, що на межі 1980–1990-х рр. у зв'язку з розпадом соціалістичного табору, ліквідацією Ради економічної взаємодопомоги та Організації Варшавського договору, а пізніше й самого Радянського Союзу почали визначати «нове обличчя» Європи та світу в цілому й уможливили прихід до влади в РП антикомуністичної опозиції та наступне переосмислення офіційною Варшавою зовнішньополітичних пріоритетів, відтоді однозначно орієнтованих на інтеграцію в європейсько-атлантичний простір та покликаних повернути польському народу історично притаманне йому місце в європейській сім'ї народів. Далеким від досконалості дослідження інтеграції Польщі, на думку автора, було б також без урахування міжнародної ситуації у розрізі регіонального та глобального її вимірів. Послугування принципом історизму, таким чином, дало змогу ґрунтовно дослідити, по-перше, генезис польської зовнішньої політики у період підготовки до інтеграції та після вступу до ЄС. у взаємозв'язку з внутрішньою політикою, в тому числі системою реформ, та суспільними настроями, а також зовнішньополітичною кон'юнктурою, і, по-друге, як змінювалося ставлення до Польської держави, а також зовнішньої політики, що нею

реалізовувалася, «великих держав», від позиції яких її успіхи значно залежали.

Звернення до принципу наступності орієнтує на спадкоємність розвитку проведеної політики Польщі по інтеграції, виявлення його основних тенденцій. А саме, набуття Польщею регіонального лідерства стало значно можливим завдяки започаткуванню у 1991 року Вишеградської групи та позиціонуванню Польщі діяльним її членом, протегуванню офіційною Варшавою інтересів сусідів на східному кордоні на рівні провідних європейських інститутів – Ради Європи (РЄ), Центральноєвропейської ініціативи, Європейського Союзу – та піднесенню взаємин із сусідами, Україною зокрема, до рівня стратегічного партнерства. Відповідно, вступ Польщі до ЄС значною мірою виявився можливим завдяки попередньому її вступу до НАТО, активній участі в процесах регіональної інтеграції, в тому числі шляхом участі в розбудові євро регіонів тощо. Зовнішня політика Республіки Польщі періоду інтеграції до ЄС ґрунтувалася на ідеях Є. Гедройця – Ю. Мерошевського, обґрунтованих у повоєнний період опозиційними до комуністичного режиму еміграційними колами та взятих на «озброєння» прихильниками «Солідарності» на чолі з Л. Валенсою, серед палких шанувальників якої був також і А. Квасневський. Упродовж десятирічного перебування на президентській посаді і словом, і ділом він незмінно демонстрував свою відданість ідеям «великого поляка». Усвідомлення цих моментів дозволило виявити успадкованість зовнішньої політики, що проводилася урядом у період інтеграції від попереднього періоду перебування Польщі у складі соціалістичного табору, а пізніше – віднайдення свого місця на якісно новій мапі Європи.

Послугування принципом наступності, окрім того, передбачає врахування тяглості процесу наукового осмислення проблеми. Як то зрозуміло зі списку використаної літератури, а також історіографічного огляду, представленого автором у дослідженні. Робота над дослідженням

обраної проблеми супроводжувалася частим зверненням до наукових здобутків попередників. Спираючись на них, вдалося забезпечити тяглість історіографічного процесу, а разом у рази зменшити загрозу суб'єктивної оцінки подій та процесів, що аналізуються. Звернення до студіювань попередників дозволило також з'ясувати коло питань, які потребують продовження дослідницької роботи, гарантувати актуальність даної роботи.

Принцип об'єктивності, що виходить із цивілізаційного погляду на історію як об'єктивний процес, вимагає від авторта спиратися на факти у їх правдивому вигляді, без будь-яких фальсифікацій, свідомих перекручувань та вміщувальних у заздалегідь сформовані рамки, так би мовити, «у чистому вигляді», навіть усупереч тому, що отриманий результат може «розірвати» сформовані в історичній науці стереотипи, зазнати критики, а то й суспільного опору. Так, ще в I ст. до н. е. римський історик Цицерон казав: «Перше завдання історії – утриматися від брехні, друге – не приховувати правди, третє – не давати жодного приводу запідозрити себе в пристрасті або в упередженій ворожості», – і з ним, безперечно, важко не погодитися. Досліджуючи дану проблему визначену в роботі автор була вільна у встановленні причинно-наслідкових зв'язків між подіями і процесами та позбавлена необхідності одержані наукові результати перевіряти на предмет відповідності встановленій історичній парадигмі. У випадку дослідження будь-якої історичної проблематики у пострадянський період, аналогічно нашому випадку, подібна проблема, як розуміємо, на порядку денному не значиться, і те, наскільки достовірним, а від того вартим уваги, виявився той чи інший результат, залежить, насамперед, від дослідника. Щоправда, в суспільних науках абсолютно об'єктивних знань досягти не так вже й просто, а то й у принципі неможливо, адже трактування тих чи інших подій завжди відбувається крізь призму особистого досвіду дослідника, його внутрішньої налаштованості щодо того, про що він пише, а інколи й

навмисного ухилення від оперування одними фактами з одночасною апеляцією до деяких інших [13]. Тим не менше, автор намагалася максимально реконструювати події історичного минулого, зумовленого предметом дослідження, зберігаючи виваженість та незаангажованість, на належному науковому рівні проаналізувати їх.

Використання принципу всебічності вимагає від дослідника врахування всіх внутрішніх зв'язків і відносин системи, усіх чинників, що впливають на її функціонування. Йдеться про максимально повне врахування всіх внутрішніх та зовнішніх по відношенню до Польської держави чинників, незалежно від того, спричинені вони суб'єктивними, особистісними мотивами чи об'єктивним розвитком історії. Не викликає заперечень: зовнішня політика Польщі, подібно зовнішній політиці будь-якої іншої країни, значно узалежнена ситуацією в середині держави, добробутом населення та його задоволеністю діями влади, особистісним чинником дипломатів та політиків, перш за все найвищого рівня, а також розстановкою сил на міжнародній арені, заангажованістю конкретних держав, готовністю «головних геополітичних гравців» на рівні світового співтовариства лобіювати її інтереси тощо. Ці, а також багато інших чинників, що впливають на політику Польської держави, при її осмисленні були максимально враховані.

Ефективність зазначених методологічних принципів, безсумнівно, значно залежить від комплексності їх застосування, а також від сукупності науково-дослідницьких методів, через які вони реалізуються. З огляду на мету й завдання даної роботи, а також тематичну її спрямованість, нами було використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції і дедукції, аналогії, порівняння, узагальнення, а також такі спеціальні методи наукового пізнання, як історико-генетичний, історико-хронологічний, історико-порівняльний, історико-типологічний, системно-структурний та ін. У підсумку ґрунтовне вивчення дослідження проблематики інтеграції Польщі виявилось можливим саме завдяки

комплексному застосуванню широкого спектру науково-дослідницьких методів; оскільки жоден із методів не є універсальним, відповідно спиратися лише на окремі з них завчасно прирікає автора на вузьке бачення проблеми, ніби визначає рамки за які апріорі неможливо виходити.

Серед методів наукових досліджень, безперечно, головної уваги заслуговує історико-генетичний метод, найпоширеніший та найдавніший із-поміж усіх інших. Полягаючи в послідовному висвітленні генезису досліджуваної реальності, у взаємозв'язку з чинниками, що визначають спрямованість її розвитку, історико-генетичний метод значно розкривається також через установлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями та явищами, закономірностей історичного розвитку, а також висвітлення історичних фактів та осіб у контексті часу, на тлі конкретних ситуацій. Прихильність істориків до генетичного методу, зауважимо, значно спричинена також тим, що його застосування передбачає вивчення історії з урахуванням впливу на неї не лише одних лише об'єктивних, але й суб'єктивних чинників. У нашому випадку застосування історико-генетичного методу дозволило висвітлити розвиток процесу інтеграції Польщі у зв'язку з політичною, економічною, соціокультурною, військово-безпековою ситуацією в державі, розстановкою сил на міжнародній арені, а також з урахуванням особистісного чинника президента А. Кваснєвського, деяких інших польських та зарубіжних політиків і дипломатів. Звернення до генетичного методу наукового пізнання проявилось також у з'ясуванні причин та передумов уже вивчених історичних ситуацій, унаслідок чого задля кращого їх розуміння автором були зроблені невеликі екскурси в неохоплені хронологічними рамками дослідження періоди.

Жодне історичне дослідження, і наше в тому числі, не обходиться без порівнянь. Так, наприклад, дослідники порівнюють за певними тотожними рисами історичні ситуації, що мали місце в різних країнах, але

в один і той самий час, або події та процеси, що відбувалися в одній і тій самій державі, але впродовж певного визначеного часового періоду, в такий спосіб віднаходячи в них певні закономірності, а також особливі, специфічні риси. Виходячи з апріорної відносності будь-чого, а також завдяки застосуванню історико-порівняльного методу дослідження маємо підстави говорити, приміром, про те, що членства в ЄС Республіка Польща досягла достатньо швидко. Застосовуючи історико-порівняльний аналіз, можна констатувати, що минуле є внутрішньо обумовленим процесом, який повторюється із визначеною періодичністю, а значна частина явищ є схожими за внутрішньою сутністю і різняться між собою хіба лише географічними чи хронологічними рамками. Використання порівняльного методу вимагає від дослідника дотримання окремих правил: порівнювати необхідно конкретні факти; факти мають належати одній історичній епосі тощо. В іншому випадку результати дослідження будуть далекими від об'єктивності, штучними та не без фальсифікацій.

Як засвідчує практика вітчизняних та зарубіжних наукових історичних досліджень, одним із найбільш уживаних у них є також історико-хронологічний метод, орієнтований на висвітлення подій історії в хронологічній їх послідовності. Так, фаховий історик, вивчаючи ту чи іншу історичну проблему, сукупність фактів, через які розкривається її сутність, досліджує з огляду на послідовність їх виникнення. Звичайно, ніхто не відміняв задля посилення окремих моментів наукової розвідки здійснення окремих екскурсів у події, що відбулися значно пізніше, ніж ті, які досліджуються, і певною мірою ними спричинені, та такі прийоми в цілому не змінюють усталеної в історичній науці практики висвітлювати історичні ситуації з урахуванням хронології подій. Таким чином, вивчення інтеграції Польщі до ЄС доцільно розпочинати з моменту декларування офіційною Варшавою відповідних зовнішньополітичних цілей, пізніше – виконання конкретних кроків на

визначеному шляху і лише потім – безпосередньо самої процедури вступу тощо.

Історико-типологічний метод дозволяє узагальнити досліджувані історичні предмети за конкретними ознаками та впорядкувати їх в окремі класи (типи), прослідкувати взаємозв'язок між одиничним (унікальним) та загальним (типовим). Даний метод використовувався автором при роботі з джерелами, зокрема, при їх впорядкуванні та диференціації на окремі типи з наступним їх аналізом, а також при з'ясуванні ключових характеристик основних постулатів зовнішньополітичної парадигми, чинників, що визначили спрямованість її розвитку, тощо. Історико-типологічний метод відомий також тим, що дозволяє конкретну подію/процес/явище розглядати як неперервний процес, характерний конкретними етапами (стадіями) розвитку. Проводячи аналіз інтеграції Польщі в європейський простір, у взаєминах держави з ЄС було виокремлено певні етапи. У цілому ж, використання історико-типологічного методу є справою достатньо складною та трудомісткою, і для того, аби отримані результати, пройшли випробування відповідністю історичній дійсності, над вивченням якої працює дослідник, необхідним є урахування щонайменше двох моментів: до роботи має бути залучена максимальна можлива кількість фактологічного матеріалу, водночас ознаки, за якими здійснюється групування фактів, мають бути чітко визначені.

Апеляцією до того, що всі історичні явища – це елементи систем, є знаний системно-структурний метод. Так, політика Польщі, що проводилась урядом та супроводжувалася членством в ЄС у тому числі, є сукупністю політик/взаємин Польщі щодо сусідніх та інших держав, міжнародних організацій тощо. Водночас політика однієї держави щодо будь-якої іншої є множиною реалізованих нею політичних, економічних, соціокультурних, військово-безпекових та інших заходів, спрямованих на досягнення певного наперед визначеного результату. Тому дослідження

визначеної автором теми передбачає врахування також міжнародної кон'юнктури, ситуації на зовнішніх кордонах держави та ін.

Певного застосування при підготовці дослідження зазнав також статистичний метод. Так, з огляду на динаміку офіційних візитів вищих посадовців РП до дружніх із нею держав та повноважних представників останніх до Польщі, частоту, з якою важливі для офіційної Варшави питання виносилися на обговорення керівних органів ЄС, а також коливання сукупних показників торговельно-економічної, соціокультурної взаємодії з державами світового співтовариства тощо, нами було зроблено низку важливих висновків на рахунок зовнішньої політики держави, в тому числі в аспекті виявлення певних тенденцій, характерних для її розвитку.

Із науковими принципами та методами дослідження тісно пов'язані наукові підходи. Важливим у застосуванні при написанні даної роботи є системний підхід. Представлений сукупністю логічних прийомів, методичних правил і принципів теоретичного дослідження, він виконує евристичну функцію в загальній системі наукового пізнання та значно сприяє вибору адекватної наукової тематики, формулюванню дослідницької мети та зумовлених нею завдань, а також їх реалізації шляхом логічного та послідовного викладу матеріалу. Згідно з системним підходом, будь-які об'єкти є складними системами, відповідно їх дослідження відбувається шляхом розчленування на окремі складові, по чергове у взаємозв'язку їх вивчення й наступне об'єднання в єдину теоретичну картину, покликану дати відповідь на конкретне запитання. У нашому випадку, з огляду на залежність проведеної політики Польщі у процесі інтеграції від низки зовнішніх та внутрішніх чинників, а разом певну детермінованість нею системи міжнародних відносин, досягнення визначеної даної мети видається можливим лише за умови врахування цієї взаємообумовленості. Важливим є також урахування того, що будь-яка подія/явище/процес обов'язково є чимось породженою, з одного боку,

та спричиняє до певних конкретних наслідків – з іншого. Так, який би факт-подію з усієї множини проаналізованих автором у цій роботі не брати до уваги, з більшою чи меншою мірою об'єктивності можемо говорити про конкретні його передумови та не менш конкретні наслідки.

У взаємозв'язку з попереднім перебуває діалектичний підхід, який охоплює особливості розвитку будь-яких процесів і явищ та сприяє об'єктивному вивченню чинників, що на них впливають. Так, згідно з діалектичним підходом, зовнішня політика будь-якої держави є динамічною системою, що постійно перебуває в стані розвитку, змінюючись під впливом внутрішніх та зовнішніх детермінант. Таким чином, зовнішня політика Польської держави впродовж аналізованого періоду зазнавала впливу низки взаємопов'язаних чинників, «мозаїка» яких постійно змінювалася, як наслідок, зазнавала зміни і сама проведена політика в процесі інтеграції.

Виходячи зі значної обумовленості проведеної політики держави геополітичним її потенціалом, політичною, економічною, соціокультурною ситуацією в середині країни та за її межами, цивілізаційною приналежністю, менталітетом та добробутом населення тощо, вивчення обраної для дослідження проблеми супроводжувалося зверненням до наукових напрацювань не лише істориків, але й політологів, економістів, соціологів, культурологів, фахівців у сфері безпеки й оборони та ін. Як наслідок, робота набула виразного міждисциплінарного характеру. Принагідно відзначимо, що, окрім певного синтезування здобутків суміжних галузей наукового пізнання у розкритті предмета дослідження, міждисциплінарний підхід передбачає також «застосування методологічного інструментарію споріднених галузей науки» [13]. Як зазначив А. Колот, – погляд на конкретний предмет (об'єкт) дослідження стає більш рельєфним, широким, водночас наукове знання як засіб вирішення поставлених завдань із вищою результативністю суттєво прирощується [13]. Так, залучивши до

джерельного комплексу напрацювання фахівців у різних галузях гуманітаристики, автору вдалося комплексно проаналізувати процес Євроінтеграції Польщі, виявити характерні риси та ключові тенденції процесу розвитку, а також чинники, що на нього впливали.

Важливим компонентом методологічного інструментарію є також понятійно-категоріальний апарат. Підібраний відповідно до мети та основних дослідницьких завдань, він представлений кількома десятками загальнонаукових та фахових понять, термінів і категорій, що в своїй сукупності забезпечили максимально повне, на відповідному науковому рівні організоване розкриття обраної для дослідження проблеми.

Повертаючись до предмета дослідження, відзначимо, що розкриваючи проблематику даної роботи автор розкриває взаємини Польщі із Європейським союзом та його органами. У попередній період історії приналежна до соціалістичного табору, Польська держава не мала права на самостійну зовнішню політику, а будь-які кроки в цьому напрямку була змушена погоджувати з кремлівським керівництвом, залишатися прихильною зовнішньополітичним орієнтирам, визначеним офіційною Москвою. Та з приходом до влади антикомуністичної опозиції й наступним виходом держави з «тісних обіймів» Кремля, домінування якого в регіоні Центрально-Східної Європи в той час добігало кінця, офіційна Варшава пішла на перегляд зовнішньої та національної (внутрішньої) політики, переосмислення пріоритетних їх напрямів. Виходячи з географічного розташування, цивілізаційної самоідентифікації, сформованих господарських та соціокультурних зв'язків, а також історичного досвіду, ментальної пам'яті та, безперечно, викликів і загроз наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр., характерних для Європи та світу, магістральними векторами зовнішньої політики III Речі Посполитої були проголошені інтеграція до ЄС, членство в якому суспільством та владою сприймалося як запорука безпеки, цілісності й недоторканності кордонів, а також високих стандартів життя,

сповідування демократичних цінностей. Ідентифікуючи себе з Європою та не бажаючи іншої альтернати, зміцненням як авторитетного члена провідних його інститутів, завдяки вдало спланованій зовнішній політиці, успіхи якої, зауважимо, підкріплювалися глибокими внутрішніми трансформаціями, що незмінно зазнавали загальної суспільної підтримки, впродовж визначеного хронологічними рамками роботи періоду Республіка Польща набула членства в ЄС (2004 рік). Цим крокам, безсумнівно, суттєво сприяли взаємини РП з провідними державами світу – США, Німеччиною та Францією, політика офіційної Варшави щодо країн Центрально-Східної Європи, увінчана зміцненням Польщі як регіонального лідера, стосунки з іншими державами на східному кордоні, лобіюючи інтереси яких, вона суттєво додала собі ваги в Європейському Союзі тощо. Не слід скидати з рахунку також антиросійської спрямованості заангажованості Заходу в Польщі, адже в останній із цього вдало скористалися. І, нарешті, на користь справи зіграв особистісний чинник авторитетного на рівні провідних міжнародних організацій та окремих держав президента А. Квасневського, який упродовж доленосного десятиліття стояв на чолі Польської держави.

Роль Республіки Польщі у міжнародних відносинах, її місце на рівні світового співтовариства видається не інакше, як відображенням зовнішньої політики, результатом її здобутків чи прорахунків. Своєю чергою, зовнішня політика, перебуває у тісному зв'язку з внутрішньою політикою та значно залежить від геополітичного потенціалу держави, низки об'єктивних, а також досить часто суб'єктивних чинників. Із-поміж іншого, зміст та спрямованість зовнішньої політики держави значно зумовлюються: по-перше, національними її інтересами; по-друге, рівнем її сил та можливостей, які ці інтереси забезпечують; по-третє, конфігурацією сил у найближчому оточенні та мірою їх збалансованості.

Отже, всебічне вивчення процесу інтеграції Республіки Польща, пріоритетних її напрямів та ключових завдань, змісту й спрямованості

взаємин із сусідніми та іншими державами, провідними міжнародними організаціями в контексті існуючої в той час системи міжнародних відносин, а також з урахуванням ситуації, що мала місце в середині держави, потребує використання відповідного теоретико-методологічного інструментарію. Досягнення мети та реалізація зумовлених нею дослідницьких завдань стали можливими завдяки зверненню до напрацювань провідних українських та зарубіжних фахівців, а також застосуванню наукових принципів, методів та прийомів, посередництвом яких повною мірою вдалося розкрити предмет дослідження. Неабияке теоретичне та методологічне значення для осмислення визначеної проблеми мало також використання понятійно-категоріального апарату, сформульованого з урахуванням поглядів провідних істориків-міжнародників, політологів, фахівців в інших суміжних галузях наукового пізнання.

1.2. Джерельна база дослідження

Комплексне дослідження інтеграції Республіки Польща в ЄС, досягнення визначеної мети та реалізація окреслених нею завдань, безперечно, зумовлює необхідність формування репрезентативного актуалізованого джерельного комплексу. Визначена якість останнього, своєю чергою, може бути здобута лише за умови залучення до наукового аналізу максимально можливої кількості різножанрових джерел, спроможних, до того ж, витримати конструктивну критику на предмет фаховості та об'єктивності.

Предмет нашого дослідження наперед визначив звернення до джерел, здебільшого вільних від ідеологічних фальсифікацій, нашарувань та заангажованостей, характерних науковій думці, приміром, попередньому періоду як української, так і польської історії. Так чи інакше, а формування багатогранного комплексу джерел і наступне його опрацювання зумовлює необхідність установлення об'єктивності кожного з його зразків, адже лише в

такому випадку, а також за умови аналізу не якогось одного, а всього масиву доступних документів та матеріалів, критичного й неупередженого їх вивчення на основі новітніх теоретико-методологічних підходів з урахуванням принципів історизму, системності, всебічності та науковості – дослідження спроможне посісти чільне місце в національній історіографії проблеми.

Новітні тенденції засвідчують, що одночасно зі стійким зростанням інтересу до проблем всесвітньої історії, в тому числі аспектів розбудови національних держав, реалізації ними зовнішньої політики, свідченням чого є поява великої кількості наукових праць за відповідною тематикою, дедалі більш відчутною стає необхідність перегляду методики роботи з джерелами, у тому числі в аспекті їх класифікації, тобто поділу наявного масиву за найбільш суттєвими ознаками на окремі групи, наступного їх дослідження та здобуття необхідної інформації.

Сукупність компонентів джерельного комплексу, а разом із класифікація, зумовлюється як тематикою дослідження, його метою і завданнями, так і просторово-географічними, хронологічними рамками, а тому в кожному конкретному випадку є специфічною. Спільною для всіх досліджень, разом з тим, залишається обумовленість якості результатів історичного вивчення, обґрунтованості та достовірності отриманих знань вивченням та класифікацією складових їхньої джерельної бази.

Відтак, досліджуючи процес інтеграції Польської держави в ЄС автор намагалася не лише залучити до наукового аналізу всю сукупність репрезентативних конкретно-історичних джерел, позначених відомостями про реальні факти-події, явище, особу чи процес, пов'язані з проблематикою дослідження, але й відповідним чином їх класифікувати. З огляду на походження, зміст та значущість інформації джерела висвітленої роботи було диференційовано на декілька груп: опубліковані документи (нормативно-правові акти, програмні та довідково-інформаційні документи органів державної влади Польщі, інститутів Європейського Союзу, інших

організацій, прийнятих за участю Польщі або щодо неї, а також укладених державою із сусідніми та іншими державами, політика щодо яких аналізується); довідково-енциклопедичні видання; конкретно-соціологічні та статистичні матеріали аналітичних центрів; матеріали періодичних видань; офіційні промови, виступи, доповіді, заяви, та спогади вищих державних посадовців, політиків і дипломатів. У своїй сукупності усі вони закладають надійні підвалини для реконструкції процесу формування Польщею стратегії зовнішньої політики та реалізації пріоритетних її напрямів упродовж всього процесу інтеграції та після вступу в ЄС, об'єктивного його аналізу, неупередженої оцінки.

Предметом першочергової зацікавленості стали матеріали представлені міждержавними документами на рівні офіційних стосунків між державами, президентами, очільниками урядових кабінетів, з огляду на базовий для роботи характер, зазнали особливо прискіпливого аналізу. З огляду на знаковість дослідницькі пошуки в цьому напрямі залишаються актуальними та практично значущими для досвіду інших держав, в тому числі і України.

Найбільш об'ємний та важливий масив джерел, що ними послуговувався автор при розв'язанні визначених завдань, утворюють опубліковані нормативно-правові акти та матеріали відомчого діловодства вищих органів влади, згруповані в дві підгрупи: а) міжнародні; б) національні. *Перша підгрупа* актових джерел польської зовнішньої політики представлена доволі розлогим переліком документів, прийнятих ЄС за участю Польщі або щодо неї, а також укладених РП із сусідніми та іншими державами, політика щодо яких аналізується. Виходячи з того факту, що ключовим завданням зовнішньої політики Польщі періоду перебування при владі президента А. Квасневського був вступ держави до ЄС, а пізніше – суттєве її зміцнення як країни-члена, відповідно, успіхам його реалізації значно були підпорядковані чи не всі сфери державної розбудови, тексти угод/програмних документів Європейського Союзу не випадково зазнали прискіпливого аналізу. Йдеться, зокрема, про Договір про Європейський

Союз (1992 р.) [31], Амстердамський договір (1997 р.) [81], Люксембурзьку декларацію (1999 р.) [86], Ніщський договір (2001 р.) [60], Конституцію Європи (2004 р.) [101], Мадридську декларацію (1997 р.) [96] та ін. Звернення до усіх цих документів дало можливість проаналізувати генезис політики ЄС, впливових держав світового співтовариства, у тому числі щодо Польщі та інших держав Центрально-Східної Європи, більш повно зрозуміти умови, в яких офіційна Варшава реалізовувала ключові зовнішньополітичні завдання, з'ясувати виклики, що їх на обраному шляху довелося долати польським урядовцям.

Значну увагу приділено аналізу документів, у яких висвітлюються аспекти власне інтеграції Республіки Польща. Так, у випадку долучення Польщі до Європейського Союзу предметом першочергової зацікавленості стали Угода про асоціацію з ЄС (1991 р.) [91], «Біла книга» [82] – «рекомендаційний пакет» Європейської Комісії країнам-кандидатам із регіону Центрально-Східної Європи, розроблена на основі «Agenda – 2000» [80] програма «Партнерство для членства» (2000 р.) [99], регулярні звіти Європейської Комісії про успіхи, що їх на шляху до ЄС вдавалося досягати Польщі (1998–2002 рр.) [93,94] тощо. У своїй сукупності вони сприяють кращому розумінню специфіки інтеграції Польщі в європейський простір, що мають чималу практичну значимість, адже можуть бути використані Україною як своєрідні дороговкази на шляху поглиблення співпраці з ЄС.

Потужний пласт документального комплексу джерел утворюють двосторонні угоди, укладені Польщею з сусідніми та іншими державами. Серед них – фундаментальні для міждержавних взаємин договори про добросусідство, дружні відносини та співробітництво та низка декларацій та угод, укладених на рівні президентської, вищої та середньої ланки виконавчої влади дружніх із Польщею держав [24,30,68,69,70,71]. Аналогічно іншим цивілізованим країнам, дипломатичні взаємини Республіка Польща реалізує відповідно до положень Віденської конвенції (1961 р.) [17].

Аналіз політики Польщі на субрегіональному рівні зумовив звернення до відповідних нормативно-правових актів, укладених Польщею із сусідніми державами Центрально-Східної Європи та щодо них. Так, кращому розумінню субрегіональної політики Польщі значно посприяло опрацювання різноманітних домовленостей, укладених нею із державами-членами Вишеградської групи – сусідніми Чехією, Словаччиною та Угорщиною у процесі спільного руху по вступі до ЄС [83,84,85]. Маючи на меті через поєднання зусиль прискорити реалізацію ключових зовнішньополітичних цілей чотирьох держав із регіону ЦСЄ, пов'язаних із долученням їх до євроатлантичного співтовариства й наступним зміцненням у ньому вже в якості держав-членів, починаючи з 1991 р. і надалі очільники країн Вишеграду систематично збиралися задля узгодження позицій, вироблення спільної лінії поведінки щодо ЄС, а також різноманітних подій і процесів, що характеризували розвиток світового співтовариства. Так, з-поміж іншого увагу автора привернули декларація про співпрацю між Чехословаччиною, Польщею та Угорщиною у напрямку європейської інтеграції (лютий 1991 р.) [88], підписання якої ознаменувало започаткування співпраці трьох (пізніше – чотирьох) держав регіону ЦСЄ, декларація прем'єр-міністрів держав Вишеградської групи про співпрацю по вступі до Європейського Союзу (травень 2004 р.) [87] та ін. – у своїй сукупності вони дозволяють сформулювати цілісне уявлення не лише про функціонування Вишеграду в цілому, але й про місце в ньому Республіки Польща, її позицію щодо спрямованості його розвитку.

Додатковим джерелом під час підготовки роботи слугували міжнародні договори та концепції зовнішньої політики сусідніх із Польщею держав, насамперед України. У випадку нашої держави йдеться про збірники документів та матеріалів «Проблеми Українсько-Польських відносин у відображенні Польської преси (1991-2011 рр)» [28], «Влияние вступления Польши в ЕС на ее политику по отношению к Украине» [23], «Досвід Польщі для інтеграції України в Європейський Союз» [6], «Зібрання чинних

міжнародних договорів України» (заг. ред. А. Зленка) [46]. Звернення до цих документів уможливило більш повне осмислення умов, у яких офіційній Варшаві довелося реалізовувати процес інтеграції та обрання того шляху, що привів державу до членства в ЄС.

Другу підгрупу актових джерел склали документи, прийняті органами державної влади Республіки Польща в напрямку реалізації зовнішньої політики, адаптації аспектів внутрішнього розвитку до міжнародних реалій, вимог інтеграції до ЄС. У цьому сегменті джерел вважаємо за доцільне виокремити, насамперед, Конституцію Республіки Польща (1997 р.) [48], яка як основний закон держави є засадничим документом, а водночас підґрунтям становлення та розвитку зовнішньої її політики, базисом для прийняття будь-яких інших нормативно-правових актів національного та міжнародного рівнів. Зважаючи на визначальність для Польщі аналізованого періоду взаємин із ЄС, спочатку в аспекті підготовки до вступу, а пізніше – зміцнення як держави-члена, значну увагу було приділено нормативно-правовим актам, дотичним до аналізованого процесу. Адже, інтеграції до ЄС, характеризувалася масштабною підготовчою роботою. З огляду, перш за все, на «копенгагенські критерії», а також низку інших, пов'язаних із ними вимог, що їх Польщі та іншим країнам-кандидатам, адресував Європейський Союз, процес інтеграції торкнувся всіх сфер державної розбудови, зазнав відображення у величезній кількості нормативно-правових актів, схвалених на різних рівнях державної влади. Перш за все, йдеться про, так би мовити, «фундаментальні» Національну стратегію інтеграції (1997 р.) [97] та Національну програму підготовки до членства в ЄС (2000 р.) [98], у яких на основі аналізу досягнутих успіхів урядовці синтезували проблеми, що потребували якнайшвидшого свого вирішення, означили конкретні завдання та строки їх реалізації, а також Європейську стратегію уряду РП (2001 р.) [92].

Важливе місце в джерельному комплексі дослідження посідають акти вищих органів державної влади РП щодо підготовки та долучення Польщі до

Європейського Союзу, інших міжнародних організацій, а також домовленостей, прийнятих та (чи) погоджених із ними. Так, до джерельного комплексу залучено постанови Сейму та Сенату РП щодо підготовки Польщі до членства в ЄС [102,103], інформаційні матеріали Ради Міністрів РП та Комітету європейської інтеграції РП, із 1996 р. функціонуючого в структурі уряду [104], щодо успіхів, що їх на шляху до Європейського Союзу вдавалося досягати державі. У плані розгляду аспектів інтеграції головну увагу було приділено Документи, прийняті Польщею на шляху інтеграції до ЄС було почерпнуто також зі збірника «Інтеграція Польщі в Європейський Союз» [95], підготовленого зусиллями Комітету європейської інтеграції Республіки Польща. Верхня хронологічна межа зібраних у ньому документів, щоправда, обмежена 2002 р., та, з огляду на той факт, що запрошення приєднатися до ЄС Польща отримала на Копенгагенському саміті Європейської Ради в грудні 2002 р., для аналізу польського досвіду європейської інтеграції впорядкованого масиву нормативно-правових актів є цілком достатньо. Масив джерел, що ними при роботі над проблемою скористався автор, складає також низка інших документів парламенту та уряду Польщі. Як жодні інші, вони дозволяють глибше зрозуміти окремі аспекти внутрішнього розвитку держави і вже крізь їхню призму – кроки з реалізації зовнішньої політики, взаємин із провідними міжнародними організаціями, сусідніми та іншими впливовими країнами. Так, при підготовці роботи до аналізу, зокрема, були залучені нормативно-правові акти вищих органів державної влади РП щодо створення Комітету європейської інтеграції (1996 р.) [104], запровадження посади Уповноваженого з питань переговорів про вступ до ЄС (1998 р.) співпраці Ради Міністрів РП із Сеймом та Сенатом РП у справах, пов'язаних із членством Польщі в Європейському Союзі (2004 р.) [100].

Значна частина опублікованих нормативно-правових актів почерпнута з офіційних сторінок у мережі Інтернет вищих органів державної влади Польщі – Президента (<http://www.prezydent.pl>), Сейму (<http://www.sejm.gov.pl>,

<http://biurose.sejm.gov.pl>, <http://orka.sejm.gov.pl>), Ради міністрів (<https://dsc.kprm.gov.pl>), Міністерства закордонних справ (<http://www.msz.gov.pl>), Посольства Республіки Польща в Україні (https://www.msz.gov.pl/uk/p/kijow_ua_a_uk/news/14_rocznica_ue).

Окремі документи, в яких розкриваються аспекти зовнішньої політики Польщі, було взято також зі збірників «Офіційний вісник України», «Відомості Верховної Ради України», «Україна на міжнародній арені», а також офіційних сайтів органів державної влади (<http://zakon4.rada.gov.ua>, <http://www.president.gov.ua>). Деякі важливі матеріали залучено з офіційних сторінок солідних інформаційних агенцій, телеканалів та радіостанцій (<http://censor.net.ua>, <http://news.liga.net>, <http://www.radiosvoboda.org>, <http://www.unian.ua>). Використання в роботі великої кількості матеріалів, розміщених на Інтернет-сторінках, зауважимо, нав'яне значною комп'ютеризацією виробничої діяльності, в тому числі діловодства офіційних установ Польщі, сусідніх та інших держав, а також міжнародних організацій, внаслідок чого чимало актових джерел опинилися у вільному доступі, стали доступними для дослідників. Разом з тим, робота з такими документами вимагає від останніх значної критичності й відповідального ставлення до здобуття належної інформації, встановлення її достовірності та повноти.

Комплекс документальних джерел, використаних при підготовці роботи, таким чином, є цілком репрезентативним та достатнім для того, аби виважено та аргументовано дослідити проблематики інтеграції Польщі, з'ясувати стратегічні її виміри та пріоритетні напрями. Крізь призму документів, що мають внутрішньо-польське походження, якнайкраще прослідковується послідовність кроків, здійснених офіційною Варшавою в напрямі інтеграції до ЄС, розвитку взаємин із сусідніми та іншими державами, відповідно, міжнародні акти дозволяють більш точно реконструювати зовнішнє, по відношенню до Польщі, середовище, під

впливом якого, власне, і відбувалося формування зовнішньополітичної стратегії держави, реалізовувалися пріоритетні завдання в процесі інтеграції.

Важливою складовою джерельної бази роботи є періодичні видання. Упродовж періоду, який відділяє нас від подій, що аналізуються, на їх сторінках дослідниками було опубліковано велику кількість публіцистичних творів за тематикою, паралельне опрацювання яких уможливило формування в автора дослідження цілісного бачення даної проблематики. Розрахована на масового читача, публіцистична література швидко реагує на суспільні запити, а тому на момент опублікування є доволі актуальною. Так, саме в публіцистичних розвідках віднаходимо масив інформації про поточні контакти між політиками та дипломатами, підписані угоди, досягнуті домовленості, а також коментарі очільників держав і вищих органів влади на рахунок конкретних подій чи процесів, що відображають їхнє ставлення до них. Разом з цим, оцінки одних і тих самих подій, що їх віднаходимо в публіцистиці, є здебільшого суперечливими, часто відчутним також є брак конкретної інформації. У силу зазначеного, активне послуговування публіцистикою, на наше переконання, є виправданим лише за умови використання не одного, а кількох її зразків, до того ж у поєднанні з будь-якими іншими джерелами.

Значний сегмент джерельного комплексу дослідження представлений джерелами особового походження. Частина з них, як розуміємо, була опублікована в період перебування їх авторів на посаді (офіційні промови, виступи, доповіді, заяви політиків та дипломатів), інші, навпаки, вийшли з друку значно пізніше (спогади вищих державних посадовців). Відтак, якщо в першому випадку авторські інтерпретації подій повною мірою погоджуються з магістральною лінією державної політики, є, так би мовити, її продовженням, у другому випадку маємо справу з нав'язаними плинністю часу часто несподіваними прочитаннями, здавалося б, давно відомих сюжетів. Далеко неоднорідні між собою у своїй сукупності особові джерела, разом з

тим, значно посприяли у формуванні цілісного бачення процесу інтеграції Республіки Польща.

Певну цінність становлять також інтерв'ю офіційних осіб, за участю яких відбувалися події, що аналізуються [47]. Як жодне інше джерело, вони дають змогу прослідкувати генезис зовнішньої політики III Речі Посполитої, зрозуміти його спрямованість. Разом з тим, на відміну від офіційних промов, виступів, заяв чи доповідей, вони відомі значною мірою суб'єктивізму, а тому потребують ретельної перевірки на предмет достовірності.

Відтак аби не опинитися в полоні суб'єктивних настроїв, до роботи залучалося не якесь одне, а декілька джерел, до того ж їх опрацювання відбувалося паралельно з іншими, більш об'єктивними джерелами, приміром, актовими.

Подібний висновок можна зробити також щодо деяких інших джерел, зокрема аналітичних та публіцистичних праць. Аналогічно науковій літературі за тематикою, історіографічний аналіз якої має місце в наступному підрозділі, джерельний комплекс невпинно поповнюється новими їх зразками, а також збірниками документів: перш за все, з огляду на триваючу актуальність обраної для дослідження проблеми, а також у зв'язку з наявністю низки питань, недостатньо вивчених чи неоднаково трактованих науковою думкою.

У цілому ж, потужний джерельний комплекс, опрацьований з урахуванням новітніх теоретико-методологічних підходів, є цілком достатнім для комплексного та незаангажованого вивчення даної проблематики, формування власного погляду на ключові тенденції її розвитку, обґрунтування досягнутих успіхів, реалізації визначених завдань. Поповнення джерельної бази дослідження новими документами та матеріалами, разом з тим, закладає об'єктивні передумови для продовження наукових пошуків у заданому напрямі.

Отже, ґрунтовне, всебічне, на відповідному рівні організоване дослідження стало можливим завдяки використанню новітнього теоретико-

методологічного інструментарію, що цілком погоджується з процесами, характерними зарубіжній історіографії сучасного нам періоду. Представлений сукупністю наукових принципів (історизм, наступність, об'єктивність, всебічність), методів (історико-генетичний, історико-хронологічний, історико-типологічний, системно-структурний, статистичний ін.) та підходів (системний, діалектичний, міждисциплінарний), він уможливив ґрунтовне осмислення об'єкта й предмета дослідження, досягнення поставленої мети та реалізацію зумовлених нею завдань, всебічне й об'єктивне вивчення теми, увінчане отриманням достовірних наукових результатів..

Робота підготовлена шляхом паралельного опрацювання студій попередників, а також репрезентативного комплексу джерел. Виходячи з хронологічних рамок дослідження, велика кількість розвідок за тематикою, що ними послуговувалася автор, були написані/опубліковані наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. Разом з тим, з огляду на актуальність теми, її дослідження провідними українськими та зарубіжними, головним чином польськими, науковцями триває досі, відповідно доробок за тематикою невинно поповнюється новим масивом праць. А отже можна відзначити, що найбільш численними серед них є наукові статті (в періодичних та продовжуваних виданнях), дедалі більше з'являється монографій, дисертаційних досліджень; певне місце висвітленню проблеми автори приділяють також на сторінках навчальної та публіцистичної, ін. літератури. Водночас, абсолютна більшість студій стосується лише якогось одного аспекта теми, тоді як комплексні дослідження за тематикою в українській та зарубіжній історіографії досі були відсутніми, досить часто, окрім того, окремі події у працях науковців зазнавали неоднакового, інколи контroversійного трактування, що, підкреслимо, значно вплинуло на вибір предмета дослідження даної праці.

Джерельний комплекс даного дослідження представлений сукупністю опублікованих документів, а також статистичними матеріалами, періодикою,

та ін. У поєднанні з науковими працями українських та зарубіжних авторів, у своїй сукупності вони закладають надійні підвалини для вивчення процесу інтеграції Польської держави до ЄС та проведеною нею зовнішньої політики, об'єктивного її аналізу, неупередженої оцінки. Водночас, з огляду на невинне поповнення джерельного комплексу новими зразками документів та матеріалів та триваючу актуальність теми, продовження наукових пошуків у заданому напрямку, безперечно, залишається на часі.

1.3 Історіографія проблеми

На думку Бочарова С.В., з'ясування тенденцій та пріоритетів сучасної історіографії щодо проблеми інтеграції Польщі до ЄС доцільно проводити у двох площинах. По-перше, необхідно опрацювати та аналізувати історіографію, що торкається розвитку та трансформації Польської держави на шляху до Європейської інтеграції та стосунки з ЄС після 1989 року. По-друге, це вивчення наукових досліджень, щостосується окремих аспектів європейської інтеграції Польської держави.

Дослідження європейської інтеграції Польщі неможливо без врахування ідей західних класиків геополітики та сучасних політиків і науковців, які стосуються історії та перспектив геополітичних змін на Європейському континенті, а також геополітичного вибору Польщі на рубежі ХХ-ХХІ століть. У зв'язку з цим треба відмітити, що такі авторитетні західні дослідники як Збігнев Бжезинський та Самуель Хантінгтон розглядали Польщу і польське суспільство як органічну складову західної цивілізації та позитивно оцінювали перспективи європейської інтеграції країни. Подібні погляди висловлювали й польські дослідники проблем сучасної геополітики. Тут варто відзначити публікацію Стефана Кіселевського, видану у 1990 році під риторичною назвою «Кому потрібна Польща?». Сам автор дає однозначну відповідь на це запитання: Польща потрібна Європейській Унії, а Унія – Польщі. Ця думка проходить червоною смугою через низку робіт

польських дослідників, присвячених питанню вибору Варшавою геополітичної стратегії у посткомуністичний період [12].

Великий масив наукових праць, у яких порушуються аспекти проблем, що формують предметне поле даної роботи, підготовлено польськими вченими. Починаючи з 1990-х рр. і досі історіографія невпинно поповнюється численними дослідженнями, серед яких – десятки потужних узагальнюючих спеціальних історичних праць, колективних та одноосібних монографій, наукових статей тощо.

Аспекти інтеграції Польщі до Європейського Союзу, з огляду на значно більшу масштабність та тривалість процесу підготовки, а пізніше – набуття обов'язків членства, позначеного поверненням польського народу до європейської цивілізації, з якої силою історичних обставин він на тривалий час був «вирваний», предметом наукового аналізу ставали в рази частіше, ніж це мало місце в попередньому випадку. Так, у доробку польських авторів маємо низку ґрунтовних студіювань започаткування та генезису співпраці Польщі з Європейським Союзом, діяльності самітів, на яких «вершилися» євроінтеграційні перспективи РП, позиції щодо останніх «великих держав» Західної Європи та США, а також якості й темпів внутрішніх трансформацій, покликаних забезпечити країні виконання вимог спільноти (так званих «копенгагенських критеріїв»), політики офіційної Варшави щодо зміцнення прихильності польських громадян відносно членства РП у ЄС тощо (А. та З. Доліви-Клепацьких [89,90]).

У роботі Анни та Збігнева Доліви-Клепацьких простежується спроба комплексного підходу до вивчення історії інтеграції Польщі з Євросоюзом.

Однак основну увагу автори приділяють нормативно-правовій базі входження Польської Республіки до ЄС, при цьому менш детально автори висвітлюють процес адаптації окремих сфер життєдіяльності Польської держави до вимог, які висувалися Брюсселем [12].

Підвищений інтерес вітчизняних дослідників до польської історії, особливо сучасного нам періоду, зумовлений, по-перше, тривалим спільним

минулим, в тому числі перебуванням українських та польських земель у складі одних і тих самих держав, та сформованими внаслідок цього зв'язками співпраці, по-друге, очевидною зацікавленістю офіційної Варшави у взаєминах із нашою державою, готовністю всіляко підтримувати її на міжнародному рівні і, по-третє, прагненням української влади послуговуватися польським досвідом інтеграції в європейсько-атлантичний простір, насамперед, в аспекті досягнення відповідності стандартам ЄС. Дослідженню історії Польщі українськими вченими значно сприяють також взаємини стратегічного партнерства, якість яких для нашої держави, порівняно з будь-якими іншими, де-юре аналогічними, є найвищою. У підсумку, маємо підстави констатувати сформованість у сучасній українській історіографії історичної полоністики як окремого тематичного напрямку наукових досліджень та невпинний її розвиток.

Працям українських та зарубіжних авторів притаманною також є відсутність суттєвих розходжень у структурно-тематичному сенсі, а також в аспекті якості аналітики. Відрізняючись, разом з тим, між собою баченням причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями та процесами, досить часто – джерельним підґрунтям, фактологічною наповненістю, мірою об'єктивності оціночних суджень, іншими параметрами, охоплені історіографічним аналізом студії у своїй сукупності формують підґрунтя, цілком достатнє для комплексного дослідження євроінтеграційного процесу Республіки Польщівського періоду інтеграції, осмислення пріоритетних її напрямів на міжнародному та регіональному рівнях.

Багато конкретного матеріалу, головним чином у контексті роботи над аспектами європейської інтеграції РП, розбудови офіційною Варшавою міждержавних взаємин та регіональної співпраці, було почерпнуто з наукових праць С. Бочарова [10], П. Демчука [26], В. Копійки [49] та ін. Неоднакові за змістовою наповненістю, викладом матеріалу, аналітичною критичністю, а інколи й обґрунтованістю висновків, усі разом вони, попри

це, закладають теоретико-методологічну основу дослідження інтеграції Польської держави.

Зростає зацікавленість науковців в дослідженні проблеми українсько-польського співробітництва сучасного нам періоду, про що свідчить поява монографічних видань за тематикою, чільне місце серед яких займають власне історичні праці Л. Алексієвець та В. Гевко «Україна і Польща: шляхи співробітництва (1991–2004 рр.)» [3], В. Борщевського «Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції» [7], Г. Зеленько «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України» [45], Л. Стрільчук «Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» [66], історіографічне дослідження Н. Чорної «Україна і Польща: історіографія відносин (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)» [75], ін. Висвітлюючи різноманітні аспекти міждержавного співробітництва, найбільшої уваги автори приділили політичній та економічній його складовим, їх генезису в контексті інтеграції Польської держави.

Помітними в історіографії є про взаємини Польщі з ЄС. Їхня кількість, а разом і якісні характеристики зростали одночасно з множенням Польщею інтеграційних успіхів. Так, інтерес викликають наукові статті О. Бородія [6], Н. Буренко [16], В. Дем'янця [27], С. Диризи [29], О. Мулько [57] та ін., у яких порушується широке коло питань: від налагодження офіційною Варшавою контактів Європейським Союзом, перебігу переговорного процесу та провадження безпосередньо самої процедури набуття членства і до внутрішніх трансформацій, спрямованих на досягнення державою відповідності союзним стандартам, ставлення політикуму та широкої громадськості до зовнішньополітичного вибору держави тощо. Ці, а також деякі інші питання інтеграції Польщі, в тому числі в аспекті її наслідків для українсько-польського стратегічного партнерства, комплексного аналізу зазнали у монографіях Л. та М. Алексієвців, Н. Чорної «Польща: на шляху до НАТО та ЄС» [2], С. Бочарова «Шлях Польщі до Європейського Союзу» [11].

Підготовлені на основі солідного масиву джерел та літератури, з використанням новітнього теоретико-методологічного інструментарію, вони по праву зайняли помітне місце в історіографії визначеної проблеми.

Значну увагу приділено в історіографії політиці Польщі на субрегіональному, транскордонному рівні. Йдеться, перш за все, про взаємини офіційної Варшави з країнами-членами Вишеградської групи (Чехією, Словаччиною, Угорщиною), а також транскордонне співробітництво, в тому числі стосунки на рівні євро регіонів. Що стосується діяльності Вишеграду, то, попри його започаткування у 1991 р., інтерес учених до аспектів функціонування об'єднання активізувався лише наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у зв'язку з успішним просуванням шляхом інтеграції в Європейський Союз.

У цілому ж, аналіз української історіографії висвітленої в роботі проблематики засвідчує існування щодо неї стійкого дослідницького інтересу. Окрім великої кількості наукових статей, масиву монографічних праць, на користь зазначеному, безперечно, свідчить підготовка та успішний захист низки дисертаційних праць за тематикою, а їх кількість, як знаємо, невпинно зростає М. Басараба [5], С. Бочарова [9], Н. Чорної [73,74] та ін.

У цих працях узагальнюються передумови європейської інтеграції Польської держави та розглядається рух переговорного процесу між Польщею та ЄС, показуються формальні результати цих переговорів. Але, у даних працях не приділяється достатньої уваги процесу адаптації провідних інститутів країни до стандартів Європейського Союзу, майже повністю ігнорується регіональний та соціокультурний вимір інтеграції.

Виходячи з посилення дослідницького інтересу до історії сучасної Польщі та суттєвого накопичення знань за тематикою, свідченням чого є не лише зростання кількості наукових публікацій, але й організація та проведення українськими вченими, в тому числі за участі зарубіжних колег, численних різного рівня наукових та науково-практичних конференцій, круглих столів, аспекти проблеми на яких незмінно зазнають предметного

обговорення, маємо підстави діагностувати сформованість та успішне функціонування в Україні окремих центрів історичної полоністики. За роки незалежності до авторитетних ще в радянський період осередків при академічних Інституті історії України, Київському національному університеті імені Т. Шевченка та Львівському національному університету імені І. Франка додалися наукові центри Інституту всесвітньої історії НАН України і на сьогодні саме їхніми напрацюваннями українська історіографія теми представлена найбільше.

Аналогічно українській та польській історіографії, подібним чином диференційовано здобутки також і російської наукової думки.

Найбільшу увагу привернули дослідження, що стосуються політики Польщі у субрегіоні Центрально-Східної Європи, взаємин із сусідніми державами в рамках Вишеградської четвірки, а саме колективна монографія науковців Інституту Європи РАН «Вышеградская Европа: откуда и куда? Два десятилетия по пути реформ в Венгрии, Польше, Словакии и Чехии» [], виконана в рамках масштабного дослідницького проекту «Старый свет – новые времена». Виходячи з того, що проблеми функціонування Вишеградської Європи у російських учених викликають не надто жвавий інтерес, поява цієї праці видається тим більше знаковою. Хронологічно охопивши майже двадцятирічний період функціонування V-4, автори монографії головну увагу звернули на політичні та соціально-економічні аспекти її розвитку, співпрацю держав-членів на шляху інтеграції в Європейський Союз, а пізніше – на вступ до нього. І, що важливо, політика Польщі, аналогічно іншим учасникам Вишеграду, проаналізована ними особібно від низки інших, суміжних, сюжетів. Окремі аспекти співпраці Польщі з іншими державами Вишеграду порушуються також у студіях О. Хотівршвілі [72], Л. Шишеліної [77] та ін. Дослідників зазвичай цікавлять питання започаткування Вишеграду та його генезису в контексті трансформаційних процесів у Європі, вироблення спільної лінії поведінки у взаєминах з ЄС, взаємного лобювання спільних інтересів тощо.

Так, більшість дослідників проблеми слідом за С. Гантінхтоном схильні розглядати Польщу органічною складовою західної цивілізації та позитивно оцінювати її долучення до Європейського Союзу. Загальносхваленою також є думка про те, що Польща потрібна Європейському Союзу не менше, ніж ЄС потрібен їй самій. У цілому ж, європейський вибір зовнішньої політики Польщі виявився тим чинником, навколо успіхів реалізації якого офіційній Варшаві вдалося об'єднати суспільство, а разом суттєво підвищити авторитет держави на міжнародному рівні.

Особливістю наукових розвідок більшості вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячених проблемам та перспективам розвитку Польської держави з кінця 1980-хрр., стало обґрунтування закономірності процесу інтеграції Республіки Польща до Європейського Союзу. У той же час, у вітчизняній історіографії є наявним браком комплексних досліджень, присвячених інтеграції Польської держави до Європейського Союзу та наслідкам цього процесу. Більшість робіт з полоністичної тематики презентована у вимірі двосторонніх зв'язків України і Польщі чи у контексті окремих проблем економічного, політичного та регіонального співробітництва між Польською державою та Європейською Унією. Отже, аналіз вітчизняних джерел засвідчує потребу подальшому вивченні історії євроінтеграційного розвитку Польщі, а також впливу процесу розширення ЄС у східному напрямку на взаємовідносини Європейського Союзу з Україною.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Причини та передумови трансформації на етапі підготовки вступу Республіки Польща до Європейського Союзу

Різкі зміни у країнах Центральної та Східної Європи у 1989-1990 роках, що супроводжувались падінням комуністичних режимів та виходом на міжнародну арену нових демократичних держав, в цілому змінили стосунки в Європі. Республіка Польща однією з перших країн Східної Європи підняла питання про членство в Європейському Союзі та чітко окреслила свою стратегічну мету.

Основною передумовою вступу Польщі в ЄС був кризовий економічний стан країни, з яким поляки хотіли впоратися шляхом зближення з Європою. Потужна і розвинена сучасна Польща до євроінтеграції значно страждала від прояву фінансової світової кризи. Але сьогодні вона є прикладом країни, де ефективні економічні та суспільно-політичні реформи привели до потужного економічного зростання та політичної стабільності [78].

У період підготовки вступу Республіки Польща в структуру ЄС основні перетворення в країні затронули головним чином політичну та економічну системи. Одним з найбільш важливих результатів того часу стало відкриття Польщі як країни для світу та Європи.

Точкою відліку тривалого шляху Польської держави до Європейської спільноти став червень 1988 року, коли між Радою економічної взаємодопомоги (організацією економічної співпраці країн “соцтабору”) та Європейською економічною спільнотою була підписана Спільна Декларація

про взаєморозуміння, завдяки чому Республіка Польща у вересні 1988 року змогла встановити дипломатичні відносини з ЄЕС.

Але політична еліта Польщі розпочала активно прагнути до співпраці з Європою лише після виборів 04 червня 1989 року, а саме після формування уряду під керівництвом Тадеуша Мазовецького. Пізніше навіть було створено дипломатичне представництво Польщі в ЄЕС.

Перші неформальні контакти між Європейським Союзом і Польщею розпочалися 25 липня 1989 р., коли до Варшави прибула делегація Європейської комісії. На засіданні йшлося про підписання договору про асоційоване членство, укладення митного союзу з ЄС, організацію колективної безпеки та інші питання, запропоновані польською стороною. Тоді Польща формально була членом Варшавського Договору та членом Ради Економічної взаємодопомоги і об'єктивно найкращим рішенням Комісії, було продовжити співпрацю лише зі запровадження зони вільної торгівлі. Але консультації і робочі зустрічі з питань подальшої взаємодії продовжувалися. Переслідуючи завдання якнайшвидше стати членом Європейського Союзу, Польща визначила основні пріоритети і наполягала на їх розгляді ЄС. Це насамперед:

- укласти митний союз, який передбачав би відміну мит та імпорتنих квот на всі товари країн-учасниць;
- створити ефективну ринкову економіку на аспектах, які передбачають взаємний інтерес в конкретних галузях;
- досягти вільного руху капіталу та робочої сили в межах ЄС;
- добитись створення єдиного валютного союзу;
- увійти в єдину оборонно-безпекову систему [6].

У липні 1989 року була заснована Місія Республіки Польща при Європейській Спільноті у Брюсселі, а у вересні 1989 року між Польщею та ЄЕС був підписаний договір про торговельно-економічну співпрацю [25]. У ці роки Польща визначила, що саме перехід до ринкової економіки та інтеграція держави до Європейської спільноти є оптимальним шляхом

розвитку держави та головною передумовою тривалого економічного зростання. Це і стало основою для проведення подальших переговорів щодо інтеграції Польщі до Європейського Союзу.

А одже, уперше офіційно про намір Польщі вступити до складу ЄЕС прем'єр-міністр країни Т. Мазовецький заявив під час виступу в європейському парламенті в лютому 1990 року.

17 січня 1990 року голова Комісії ЄЕС Жак Делор (J. Delors) запропонував країнам Центральної і Східної Європи укласти зі Співтовариствами договори про асоціації, які дозволили б створити «інституційні рамки для справжнього діалогу, спільних дій в області політики та економіки, розширення технічної, культурної, наукової, торговельної і фінансової співпраці» [52].

Саме це дозволило 19 травня 1990 року Польщі виступити вже з офіційною заявою про початок переговорів щодо вступу Польщі до ЄЕС. Переговори розпочалися в грудні 1990 року та закінчилися через 11 місяців підписанням Європейського Договору про співдружність Польщі з ЄЕС.

А вже у червні 1991 року міністр закордонних справ К. Скубишевський, виступивши на засіданні польського Сейму, заявив про вступ до ЄС на правах повноправного члена. Такими заявами Варшава продемонструвала свою чітку позицію та виказала пріоритети у стосунках із ЄЕС.

Ця ініціатива стала імпульсом для початку переговорів, що привели 01 грудня 1991 року до підписання Європейського Договору між Польщею і ЄЕС. Договір утворив міжнародно-правову базу для подальшої політичної і економічної інтеграції країни до ЄС. Ця подія започаткувала політичний діалог між Польщею і Співтовариством, а також створила умови поступової лібералізації торгівлі. Європейський пакт набув чинності 01 лютого 1994 року, причому частина III пакту, що стосується торгівлі і проблем, пов'язаних з торгівлею, почала діяти з 01 березня 1992 року й

привела до значної лібералізації в цьому плані між ЄС та Польщею, яка, зрештою, закінчилася створенням зони вільної торгівлі. [52].

У договорі знайшла місце низка статей, що стосуються проблем співпраці в області політики, науки і культури, а також необхідності пристосування правової системи асоційованої країни до норм ЄС, що істотно відрізняє цей документ від підписаних раніше асоціативних угод (наприклад, між ЄС і Туреччиною, Мальтою, Грецією) [52].

В угоді акцентувалася увага на питання, що стосуються функціонування держави, а також розвиток співпраці між Польщею та країнами Європейського співтовариства. Угода також передбачала створення органів та інститутів для її реалізації, основною з яких стала Рада асоціації. Був визначений склад Ради до якого увійшли представники польського уряду, Європейської комісії і Ради Міністрів ЄС. Основним завданням Ради асоціації було виявлення напрямків та розробка рекомендацій для належного виконання положень Угоди про асоціацію. Також було створено Комітет по асоціації, до складу якого увійшли представники країн-членів Ради Європейського союзу і уряду Польщі. Комітет підтримував діяльність Ради асоціації. Форумом для зустрічей членів Європейського парламенту і членів польського Сейму стала Спільна парламентська комісія ЄС – Польща.

Підписання Договору стало початком політичного діалогу про інтеграцію Польщі до об'єднаної Європи.

У вересні 1992 року країни Вишеградської групи представили в Раді Європи «Меморандум урядів Чехословаччини, Угорщини та Польщі з метою зміцнення процесу інтеграції з європейськими співтовариствами і майбутнього членства.

Після отримання Меморандуму Європейська комісія підготувала документ «Про тісну взаємодію з країнами Центральної та Східної Європи».

Європейська рада на своєму засіданні у Копенгагені у червні 1993 року прийняла постанову з якої випливає, що «асоційовані країни Центральної та

Східної Європи, якщо вони того бажають, можуть ступити в члени ЄС» за умови, що цей процес не приведе до ослаблення інтеграції.

На тому ж засіданні Європейська рада прийняла Копенгагенські критерії вступу до ЄС, які по суті були обов'язковими умовами, для виконання країнами-кандидатами, на етапі вступу в члени Європейського союзу.

Тому, 21-22 червня 1993 року на саміті у Копенгагені Рада Європи проголосила своє рішення та сформулювала політичні та економічні критерії до країн, які бажають стати членами ЄС (Копенгагенські критерії), а саме:

- стабільність державного устрою, який гарантує демократію та законність дотримання прав людини й основних свобод, захист прав національних меншин;
- функціонування ринкової економіки, здатної впоратися з конкуренцією й ринковим пресингом, який існує в ЄС;
- можливість виконати всі зобов'язання, які випливають із членства в Євросоюзі(так званий *acquis communautaire*) [52].

Копенгагенські критерії були викристані Європейською комісією для оцінки підготовки окремих держав до вступу в ЄС. Однією з основних умов інтеграції стала гармонізація польського законодавства із законодавством ЄС, а економіка, фінанси і культура розглядалися якості головних напрямків співпраці.

Виставлені умови були в цілому прийнятними для Польщі. У ході реалізації заходів, направлених на інтеграцію в ЄС, була розроблена програма заходів, що сприяла адаптації правової і економічної систем Польщі до норм Європейського союзу. Законодавчі органи почали активну роботу у рамках засідан Парламентської комісії спільнот Польщі і ЄС.

08 квітня 1994 року міністр закордонних справ Анджей Олеховський в Афінах представив офіційну заявку Польщі на повноцінне членство в ЄС.

Наступним кроком для Польщі був Ессенський саміт Європейської Ради (грудень 1994 року), наякому була прийнята спеціальна стратегія

комплексу заходів, спрямованих на розвиток структурованого діалогу між ЄС та Польщею, підтримку зростання економічних показників, допомогу у адаптації національного законодавства до норм ЄС та підготовку до виходу на загальноєвропейські ринки.

26 – 27 червня 1995 року Європейська Рада в Каннах прийняла Білу книгу «Підготовка асоційованих країн Центрально-Східної Європи до інтеграції до внутрішнього ринку Європейського союзу» в справі інтеграції країн Центральної і Східної Європи до ЄС. У книзі була визначена мета та черговість заходів у приведенні польського законодавства у відповідність до норм ЄС. Мова йшла про створення інституцій, що забезпечують його дотримання й реалізацію на практиці [53]. Цей документ містив детальні вимоги до рівня готовності країн-кандидатів у рамках різних секторів внутрішнього ринку ЄС.

Для підготовки входження до складу ЄС, 08 серпня 1996 року Польський Сейм своїм законом створив Комітет Європейської Інтеграції (КЄІ) – інституцію, відповідальну за процес Європейської інтеграції Польщі. Ця структура мала програмувати й координувати політику інтеграції з ЄС, а також діяльність щодо пристосування країни до Європейських стандартів, крім того, КЄІ координував діяльність уряду у сфері отримання закордонної допомоги. На Комітет було покладено відповідальність за підготовку проектів рішень по використанню наданих фондів допомоги.

Виконавчим органом Комітету став Офіс з питань європейської інтеграції.

Комітет надав Раді міністрів ЄС програми і плани заходів, проекти нових законів, а також звіти щодо реалізації прийняти програм і планів.

15 липня 1997 року Європейською Комісією були представлені Висновки, що містилися у «Порядку денному 2000», що був підготовлений на основі рекомендацій Європейської ради, а також враховував положення Амстердамського договору та результатів роботи Міжурядової конференції. Його основними положеннями стали: зміцнення процесу європейської

інтеграції, реформи в структурах ЄС, гарантії рівних можливостей для менш розвинутих територій, підвищення конкурентноспроможності, розвиток освіти, підготовка ЄС до збільшення чисельності членів на 10 країн, реформи сільськогосподарської та структурної політики, а також досягнення згуртованості, покращення житлових умов громадян ЄС, зниження рівня безробіття у державах-членах і, врешті, дотримання Копенгагентських критеріїв. Тобто, у них йшлося про стан трансформації країн, що претендують на повноправне членство в ЄС. Відповідно до даних Висновків темпи реформ у Польщі визнані достатніми [54].

16 липня 1997 року Європейська комісія прийняла позитивне рішення щодо переговорів із Польщею та зарахувала її до групи з 6 країн, з якими ЄС повинен вести переговори про приєднання.

28 січня 1998 року польський уряд прийняв Національну стратегію інтеграції, у якій було підсумовано вже реалізовані інтеграційні заходи й визначено нові завдання, які дозволять Польщі максимально наблизитися до членства в ЄС.

Слідуючим кроком стала реалізація програми «Партнерство за ради членства», яку Рада ЄС прийняла у березні 1998 року. Її ціль полягала у підготовці країн-кандидатів до вступу в ЄС. Програма визначала пріоритети подальшого співробітництва, а також фінансові ресурси, що надавали б можливість країнам-кандидатам дотримуватись умов вступу.

Для Польщі найбільш важливими завданнями у короткостроковій перспективі стало прискорення приватизації державних підприємств, розвиток фінансового сектору, прийняття і реалізація програми реструктуризації важкої промисловості, в тому числі сталеливарної, інтенсифікація діяльності в області стандартизації і сертифікації, захист прав інтелектуальної власності, вдосконалення системи державної допомоги і держзакупівель, створення ефективної систем контрол на кордонах; розвиток сільських територій, впровадження системи фітосанітарного контролю, а також реалізації програм по захисту навколишньої середовища.

Зазначені вище документи і програми були направлені на виконання Копенгагентських критеріїв. Та відповідати вимогам, що пов'язані з майбутнім членством у ЄС, стало для країни складним завданням. Але Польща постійно діяла, були ініційовані спеціальні проекти «Національна програма підготовки до вступу в Європейський Союз», «Національна стратегія по інтеграції» і «Європейська стратегія уряду Республіки Польща».

Під час підготовки до вступу Європейська комісія щороку оцінювала ефективність проведених заходів. Особливу увагу приділялось підвищенню адміністративного потенцілу з метою переходу впровадження та дотримання законодавства ЄС. Аналіз законодавства країн-кандидатів на відповідність *acquiscommunitaire*, так званий скринінг, заложив основу майбутніх заходів для подальшої гармонізації законодавчих систем.

31 березня 1998 року в Брюсселі розпочалися офіційні переговори відносно членства в ЄС Польщі, вони тривали від березня 1998 року до грудня 2002 року.

Між даними періодами у 2000 році було заключено угоду між маршалом Сейму, маршалом Сенату і головою Ради міністрів. Мета угоди полягала в тому, щоб узгодити роботи по гармонізації польського законодавства із законодавством ЄС. У Сеймі та Сенаті створили комітети з приведення підзаконних актів у відповідність до законодавства ЄС (були сформовані комітети по європейському праву та європейському законодавству. Крім того, Рада міністрів розробила графік вступу актів в юридичну силу, щоб зафіксувати результати адаптації. До моменту вступу в члени ЄС Рада міністрів прийняла 322 законодавчих актів і 802 акти виконавчої влади [67].

Процес підготовки до вступу Польщі в ЄС був проведений завдяки добре організованій інституціональній інфраструктурі. КЄІ разом з допоміжним виконавчим органом – Офісом з питань європейської інтеграції – відповідали за реалізацію поточної політики, направленої на інтеграцію з ЄС. Усі заходи, що проводилися Польщею підтримувались Міжвідомчою

комісією з підготовки до переговорів про вступ в ЄС. При цьому важлива роль відводилась уповноваженому представнику Уряду на перемовинах по вступу Польщі в ЄС. Завдання уповноваженого представника були визначені нормативно-правовими актами Ради міністрів. Роль уповноваженого представника на той час виконував держсекретар канцелярії прем'єр-міністра країни, який відповідав за підготовку і координацію перемовного процесу із вступу до ЄС, а також проведення переговорів за погодженням про приєднання з державами-членами ЄС. До жовтня 2001 року головним перемовником був Ян Кулаковський, пізніше цю посаду заняв Ян Трущинський і пропрацював на ній до закінчення перемовного процесу.

Головний перемовник очолював роботу групи з проведення переговорів. Група затверджувала проекти стратегії ведення перемовин, розроблені спеціальною підгрупою, яка працювала в рамках Міжвідомчої комісії з ведення перемовин про вступ до ЄС та подавала їх на розгляд Комітету з питань європейської інтеграції, яким керував прем'єр-міністр. Після надання рекомендацій Комітету перемовні позиції формувались в остаточному варіанті та офіційно приймались Радою міністрів. Дані документи після прийняття направлялись в ЄС, де їх передавали представнику країни, що головувала в Євросоюзі. При цьому механізм прийняття рішень з питань інтеграції часто оцінюється як дуже складний та слугував джерелом розбіжностей між окремими адміністративними органами, особливо між головою Комітету Європейської Інтеграції, головним перемовником і міністром закордонних справ.

Перемовини відбулися в рамках Міжурядової конференції із вступу, під час яких головна роль відводилась Європейській Раді та Європейській комісії. Польща була представлена міністром закордонних справ, але багато питань вирішувались на рівні робочої групи, до складу якої входили голова та заступники голови Польської делегації та посол.

Під час зустрічі на вищому рівні, що проходила в Копенгагені у грудні 2002 році, перемовини про вступ Польщі до ЄС були завершені.

Процес інституційної перебудови Польщі завершився після підписання Акцесійного договору у 2003 році. Після погодження 8 квітня 2003 року Радою Міністрів Польщі підписання Акцесійного договору, Європарламент переважною більшістю голосів затвердив пропозицію щодо входження Польщі до Європейського Союзу з 1 травня 2004 року. Урочисте підписання Афіньської угоди про приєднання відбулося 16 квітня 2003 р. До неї додатково були розроблені Акт, що стосується умов вступу, механізмів делегування представників від кожної країни до загальноєвропейських інституцій та спеціальні додатки.

Акт став заключним етапом зусиль Польщі з інтеграції в ЄС. Однак проведення перемовин і розробка умов членства не означали завершення складних інтеграційних процесів рамках країни.

Дії польської влади перед вступом були зосереджені в основному на відповідність вимогам ЄС і його інститутів. Заходи проводились в області політичної діяльності, до них відносяться стабілізація системи права, особливо підвищення довіри суспільства до державних інститутів, ведення мехнізмів, направлених на захист прав людини, в тому числі етнічних меншин. Керівництво країни було готово перейти на політичні стандарти ЄС. Також, в області господарської діяльності, що заключалось в укріпленні риночної економіки, вільної конкуренції, реформуванні сектору державних фінансів. Ці заходи були провдені згідно з вимогами загального ринку і підготовчої роботи з ведення операцій з країнами зони євро. Необхідно було ефективно використовувати фонди, що виділялись на підготовку до вступу.

Крім того, проводились заходи, метою яких було формування суспільної думки, підвищення обізнаності про важливість інтеграції та підготовки до вступу. Без широкої суспільної підтримки ідеї інтеграції, всі заходи проведені владою були б неефективні.

Вступ Польщі в ЄС означало виконання необхідних зобов'язань самою державою. Окремі повноваження Ради Міністрів країни повині бути передані в установу ЄС. Крім того, деякі дії уряду визначались відповідно до

нормативно-правових актів законодавства ЄС. Таким чном, при проведенні поточної політики, держава повинна поважати зобов'язання, що накладаються законодавством ЄС.

Зміцнення співпраці між виконавчою та законодавчою владами країни стало важливим напрямком діяльності в рамках підготовчого періоду. У 2004 році відносини між органами влади були регламентовані відповідним законом, який визначав завдання і повноваження органів з питань, що пов'язані з членством Польщі у ЄС. Співробітництво між Радою міністрів з Сеймом і Сенатом у цьому напрямку стало обов'язковою умовою. Почався процес формування нормативно-інституційної бази Польщі у складі ЄС.

Європейський комітет Ради Міністрів (KERM), створений у березні 2004 року, зіграв важливу роль в прийнятті рішень з питань європейської інтеграції, особливо на початковому періоді, одразу після вступу Польщі до ЄС. Комітет проводив обговорення, консультації і приймав рішення, що стосувались співробітництва уряду з ЄС, здійснював моніторинг проведеної роботи, пов'язаної з обліком положень законодавства ЄС у польському законодавстві, а також відповідав за підготовку відповідних законопроектів. Одним із завдань Комітету полягало в інформуванні Ради міністрів про матеріали, що надійшли від інститутів ЄС. Він також виступав в якості арбітражного органу у разі виникнення суперечок між міністерствами Ради міністрів, якщо проблема стосувалась європейської проблематики.

Враховуючи вищевикладене, адміністративні інститути, створені Польщею для підготовки процесу входження до складу ЄС, довели свою ефективність і вирішили поставлені перед ними завдання. Результатом їх діяльності стала відповідність стандартам ЄС. Ці органи зіграли важливу роль у період підготовки до асоціації.

А отже, близько п'ятнадцяти років знадобилось Польщі для того, щоб увійти до Європейського Союзу. За цей час держава здійснила реформи фактично в усіх сферах суспільного життя для того, щоб відповідати

Копенгагенським критеріям. До найважливіших подій цього процесу можна зарахувати: підписання Європейської угоди про асоціацію у 1991 р., яка започаткувала систематичний діалог між Польщею та ЄЕС, та сприяла соціальним трансформаціям у країні; саміт у Копенгагені у 1993 р., на якому було проголошено, що держави, з якими підписаний договір про асоціацію, можуть стати повноправними членами Євросоюзу, досягши певних критеріїв; подання Польщею офіційної заявки на членство в ЄС у 1994 р.; початок офіційних переговорів між сторонами у 1998 р.; вступ Республіки Польщі до Європейського Союзу, який відбувся у 2004 р. За роки інтеграції Річ Посполита зосередила свої зусилля як на змінах у внутрішній політиці країни, так і на співпраці регіонального та міжнародного рівні.

2.2. Сутність управлінських реформ під час європейської інтеграції Республіки Польща та їх ефективність

За роки підготовки до Євроінтеграції в польській економіці відбулися фундаментальні зміни. Системна трансформація означала радикальні зрушення в політичному та соціально-економічному устрої країни. Після розпаду світової соціалістичної системи країна розпочала пошук партнерів, співробітництво з якими могло б сприяти швидкому подоланню глибокої економічної кризи. Підключення до західних структур та економічних організацій було визнано найбільш ефективним способом подолання цивілізаційного та техніко-технологічного відставання, а також однією з істотних передумов сталого економічного росту. В основі прагнення Республіки Польщі інтегрувати в ЄС лежали не тільки економічні, а й політичні мотиви, частково пошук гарантів політичної незалежності в умовах непередбачуваності розвитку подій у країнах колишнього СРСР.

У період з 1990–1994 рр. характерним для країни є активізація реформ в економічній та політичній сферах, зміна авторитарного режиму на

демократичний, створення багатопартійності. В економіці країни вдалося встановити рівновагу між попитом та пропозицією за рахунок вільної взаємодії ринкових сил, лібералізації цін і торгівлі. Створено законодавчу базу, яка передбачала існування ринкової економіки та ефективного регулювання прав власності.

Створення основи ринкової економіки в Польщі відбувалося під безпосереднім впливом процесів підготовки до вступу в ЄС. Орієнтація на вступ до ЄС дозволила чітко сформулювати мету розвитку, визначити напрямлення і часові рамки, тобто упорядкувати процес ринкової трансформації.

Включення Польщі в процес європейської інтеграції сприймався суспільством як єдиний шанс швидко подолати економічну та політичну деформацію, що склалися у соціалістичній економіці; ця ідея стала рушійною силою проведених реформ. Консолідуючою суспільство «національною ідеєю» стало підвищення матеріального і цивілізаційного рівня життя громадян країни до загальноєвропейського.

Головний підсумок розвитку Польщі за роки трансформації – створення ринкової економіки, в основі якої лежить зміна відносин власності і формування широкомаштабного приватного сектору. На рішення цих завдань було орієнтовано реформування системи державного управління і державних фінансів, відродження місцевого самоуправління і створення ринкової інфраструктури, а також захисту прав власності.

Що ж стало визначальним фактором цих кардинальних змін? Без сумніву, - політика. Європейський вектор розвитку Польща обрала одразу після проведення перших демократичних виборів у 1989 році. Як і очікувалося, шлях до Європи не був простим. Довелося пережити стрімку інфляцію, сформувати нові органи управління, провести кардинальні реформи податкової, банківської та пенсійної систем, здійснити децентралізацію влади тощо. Європейська Співдружність допомагала Польщі шляхом виділення коштів на проекти з метою проведення реформ. Однак,

ключове слово - «допомагала». Якщо б в самій країні не було бажання і енергії для змін – результати не були б такими блискучими. І хоча були євро-критики, які скептично ставилися до вступу в ЄС, але країна послідовно змінювалася. Європейський Союз та інші донори надавали фінансову підтримку на проведення реформ з метою гармонізації законодавства з вимогами права ЄС і підготовку країни до дотримання європейських стандартів.

В червні 2003 року у Польщі був проведений референдум щодо вступу країни до ЄС, в якому прийняло участь 58,85 % усіх громадян, що мали право голосу. За вступ до ЄС проголосувало 77,45% усіх громадян, що прийняли участь у референдумі [63].

1 травня 2004 року Республіка Польща вступила до Європейського Союзу. Відтоді вона отримала право на використання фондів, метою яких є допомога економічно відсталим регіонам заради вирівнювання диспропорцій. Впродовж цих років сумарні надходження з європейського бюджету (понад 82 млрд євро) втричі перевищили суму внесків Польщі до бюджету ЄС. Це була найбільша в номінальному вимірі величина фінансової допомоги Співтовариства, хоч якщо її перерахувати у відносних показниках до ВВП або кількості населення, вона не дуже відрізняється від допомоги іншим країнам-дебіторам. Кошти було витрачено на впровадження проектів щодо покращення інфраструктури, екології, освіти, розвиток науки, заохочення туризму, підвищення конкурентоздатності сільського господарства і так далі. Загалом за цей час було впроваджено 186 000 проектів, завдяки чому створено близько 800 000 нових робочих місць. Отримавши гранти, безробітні зареєстрували більше як 243 000 малих підприємств [34].

Проекти ЄС у Польщі впроваджуються як на національному, так і на регіональному рівні. Окрім того, були розроблені спеціальні проекти для стимулювання п'яти найбільш економічно відсталих східних регіонів. Одне з правил надання допомоги Європейського Союзу полягає у спільному

фінансуванні, а саме, виконавець проекту повинен частину необхідних коштів забезпечити самостійно. Таким чином підвищується відповідальність бенефіціарів і зростає ефективність проектів. Розмір субсидії залежить від категорії проекту і того, хто є його виконавцем. З 2004 по 2006 роки субсидія не могла перевищувати 75% від вартості проекту, а з 2007 по 2013 роки - ця частка зросла до 85%. Основними отримувачами фінансової допомоги стали органи місцевої влади та самоврядування, підприємства, навчальні заклади та неурядові організації. Окрім того, влада Польщі з метою пришвидшення імплементації проектів прийняла стратегічне рішення виплачувати гроші з державного бюджету, а вже потім їх собі відшкодовувати з надходжень ЄС. Ці платежі здійснювалися не лише структурам публічної влади, але і приватним підприємствам.

Найвідчутнішого позитивного впливу від інвестицій зазнала інфраструктура. У результаті впровадження проектів було побудовано і модернізовано більше як 2000 км автострад, близько 14 000 км доріг місцевого значення, 2 300 км залізничних колій. Завдяки децентралізації влади, яка була завершена ще у 1999 році, рішення щодо затвердження більшості проектів приймалися на регіональному рівні, що мало позитивний вплив на ефективність інвестицій. У населених пунктах було побудовано і модернізовано близько 36 000 км каналізації та 12 000 км водопроводів, 683 водоочисних споруд, закуплено 2000 одиниць міського транспорту. Ці зміни у якості транспортної системи, а також покращення благоустрою населених пунктів, без сумніву, посприяли підвищенню прибутковості бізнесу та зростанню інвестиційної привабливості країни [34].

Розуміючи важливість людського потенціалу для майбутнього країни, особливої уваги було приділено впровадженню проектів у сфері освіти. Садочки і школи змогли модернізувати класи і закупити комп'ютери, 90 000 студентів отримали можливість навчатися у вищих навчальних закладах, здобуваючи перспективні спеціальності. Результат цих капіталовкладень можна вже зараз побачити: дослідження, проведені в 2012 році

Міжнародною програмою з оцінки рівня освіти Організації економічного співробітництва і розвитку підтверджують надзвичайно високий рівень знань у 15-річних дітей. В оцінюванні з математики Польща зайняла 13 місце, рівня читання – 10-те, а володіння точними науками – 9-те серед 65 країн, що приймали участь у дослідженні. За останні 10 років ці результати в середньому покращилися на 10 позицій. Рекрутингові агенції також визнають високий рівень професіоналізму польських спеціалістів: Краків, Варшава і Вроцлав нещодавно посіли відповідно 10-те, 36-те і 75-те місця у світі за привабливістю для дистанційних працедавців [34].

Важливим фактором розвитку є те, що кожен другий поляк володіє хоча б однією іноземною мовою, а серед молоді у віковій категорії від 15 до 34 років цей показник є вищим, ніж 60%. В той же час, серед осіб старших 55 років лише близько 30% може порозумітися іноземною мовою, причому половина з них зазначає російську. Можемо зробити висновок, що останні 15 років більшість молоді надавала великого значення вивченню іноземних мов, усвідомлюючи, що в умовах глобалізації світової економіки це є необхідною умовою для досягнення успіху.

Одним з найбільш істотних елементів розвитку ринкових відносин у країні можна вважати формування "середовища проживання" підприємств, що сприяє розвитку підприємництва. Мова йде про законодавчо - нормативне забезпечення господарської діяльності, що прискорює розвиток конкурентного середовища, у тому числі залучення в країну іноземного фінансового капіталу, розширення імпорту товарів і послуг, а також протидію монополізму власних виробників. Одночасно створювалася широка система підтримки підприємництва. Основним орієнтиром у розвитку цих процесів були системи, які створені та функціонують в ЄС.

Важливим елементом перетворень стала широка підтримка народу, а також рішучість політичних властей не тільки почати реформи, але й довести їх до кінця. Свою роль зіграли і збережена в суспільстві повага до приватної власності, і живі носії традицій приватного підприємництва.

Кредит довіри населення виявився достатнім для проведення глибоких реформ, що мають серйозні соціальні наслідки, і в першу чергу лібералізації цін і реформи ЖКГ. При цьому здійснювалися заходи щодо пом'якшення для населення негативних наслідків перетворень. Найбільш дієвою формою захисту населення стало стимулювання розвитку приватного підприємництва, що створювало для значної частини громадян можливість вижити в умовах перехідного періоду. В результаті вже в 1993 році вдалося відновити дореформений рівень реальної заробітної плати, а середньої реальної пенсії і поточної допомоги – у 1997-1998 роках.

Обрання курсу на жорстке і максимально швидке вирішення завдань фінансової стабілізації і лібералізації економіки дозволило Польщі швидко подолати трансформаційний спад. Так, вже на рубежі 1995-1996 років Польща першою серед європейських країн з перехідною економікою відновила передкризовий рівень виробництва, а до кінця 2005 року він був перевищений на 67%. Сукупний обсяг капіталовкладень в економіку зріс до початку 2006 року більш ніж удвічі, обсяг реалізованої продукції промисловості – більш ніж у 2,2 рази, зростання реальної заробітної плати становив 138,4%, а реальної пенсії – більш ніж 135%. Середня заробітна плата по країні досягла 737 доларів, у тому числі в бюджетній сфері 774 долара, середня пенсія по старості – 404 долара, і пенсія селян – 235 доларів (у розрахунку за середньорічним курсом 2005 року) [63].

Про високу динаміку розвитку свідчить зростання виробництва ВВП на душу населення (за 1995-2005 роки – майже на 52%). Відповідні показники, що розраховуються Євростатом за паритетом купівельної спроможності для всіх країн ЄС, свідчать, що розрив у рівнях розвитку між старими і новими членами ЄС поступово скорочується. Так, якщо в 1995 році цей показник для Польщі складав 40% від середнього рівня по ЄС, то до 2005 року він зріс до 50%; при зіставленні з середнім рівнем по ЄС відповідні показники становлять 36 і 44%.

Системні перетворення в Польщі, як і в інших країнах ЦСЄ, принципово змінили роль держави в господарському житті країни. Воно все меншою мірою виступає в ролі суб'єкта господарської діяльності, переорієнтувавшись на виконання функцій регулювання і встановлення "правил гри" для численних господарюючих юридичних та фізичних осіб.

Республіка Польща домоглася покращення ВВП на душу населення з 6 300 євро у 1995 році до 10 900 євро у 2004, а ставши членом ЄС у 2004 році продовжила свій поступ, досягнувши позначки 17 100 євро. В середньому у 2012 році цей показник у країнах ЄС становив 25 600 євро. Тобто, Польща, як і деякі інші країни Східної і Центральної Європи, невпинно рухалася вперед. ВВП на душу населення у Польщі зараз становить 66% від середнього показника по ЄС, покращившись протягом останніх 10 років на 17%. Якщо зростання економіки і надалі відбуватиметься такими ж темпами, то через 10-20 років Польща долучиться до когорти найзаможніших країн Європи [34].

У ході реформи публічних фінансів після 1998 року роль центрального бюджету в рішенні народногосподарських завдань знижується. Це скорочення було пов'язано зі зростанням ролі страхових позабюджетних фондів та бюджетів місцевого самоврядування. Одним з основних інструментів перерозподілу публічних коштів стали державні цільові фонди (в тому числі фонди медичного і соціального страхування), на які припадає 42% всіх публічних видатків. Через органи місцевого самоврядування перерозподіляється до 24% публічних коштів з перспективою подальшого збільшення цієї долі [63].

Лібералізація господарської діяльності та широкомасштабна приватизація дозволили створити основи ринкової економіки, яка базується на приватній власності: якщо в 1989 році в приватному секторі вироблялося близько 20% ВВП, то в 2004 році – вже 79,2%. У 2004 році в ньому працювало близько 71% всіх зайнятих у народному господарстві (у 1990 році – 49%). Приватна форма власності панує в промисловості (80,9%

реалізованої продукції), в сільському господарстві, роздрібної торгівлі (98,4% товарообігу) і будівництві (96,8%). На приватний сектор припадало майже 58% основних народногосподарських фондів. В експорті та імпорті частка приватних підприємств склала в 2004 році відповідно 88,1% і 91,7% [63].

Зазнала змін і структура виробництва, в найкоротші терміни наблизившись до пропорцій, що склалися в розвинених європейських країнах: якщо у 1989 році частка промисловості у виробництві ВВП становила 44,1%, будівництва – 8,3%, сфери послуг – 35,8%, сільського господарства – 11,8%², то у 2004 році основну роль у виробництві ВВП взяв на себе сектор надання послуг населенню та обслуговування громадських потреб – 45%, частка промисловості скоротилася до 22,5%, сільського, лісового та мисливського господарства – 4,5%, будівництва – 4,9%, торгівлі і ремонтного обслуговування – 16,8%, сектора транспорту, зв'язку та складського господарства – 6,3%. Вже у 2006-2007 роках ріст ВВП досяг максимумного значення 6,7 і 7% у рік.

Перед Польщею стає більш складне завдання, а саме досягнення рівня конкурентоспроможності розвинених європейських країн, оскільки в країні простежується значне відставання в частині стійкості економічного та інституційного розвитку, рівень його ефективності та інноваційності і т. д. Воно пов'язане з етапом конвергенції, тобто з поглибленням інтеграційного взаємодії з іншими членами ЄС. Про масштаби відставання можна судити за високим рівнем безробіття і низькою продуктивністю праці, незавершеністю структурної перебудови економіки і приватизації, збереженням низькопродуктивного відсталого сільського господарства і високої частки державного сектора в слабо реформованих і нереструктуризованих так званих базисних галузях, значні диспропорції у рівнях розвитку регіонів, низька конкурентоспроможність польських підприємств, нестабільність їх фінансово-економічного становища, напруженість системи публічних фінансів, низька ступінь інноваційності економіки і т. д.

За оцінками Євростату, у Польщі продуктивність праці, вимірювана виробництвом ВВП на одного зайнятого, у 2005 році становила лише близько 57% від середньої по ЄС. Показник продуктивності праці в розрахунку на одну годину робочого часу виглядає значно скромніше: у 2003 році він складав для Польщі всього 42,6% від рівня ЄС.

Найбільш яскравий приклад – ситуація в сільському господарстві, де близько 17% зайнятих в народному господарстві виробляє менше 5% ВВП, в той час як у сфері обслуговування 54% зайнятих виробляє понад 65%. Сформовані співвідношення продуктивності праці зумовлюють істотні відмінності структури зайнятості населення в Польщі та в розвинених країнах Європи.

Вузьким місцем залишається інноваційність економіки. Витрати на НДДКР у Польщі значно відстають від середніх по ЄС. Так, якщо в 2004 році в середньому по ЄС-25 ці витрати становили 1,9% ВВП, у Польщі вони були значно нижче – 0,58% ВВП. Ще гірша в Польщі справа з інноваційними витратами на підприємствах: якщо в середньому по ЄС ці витрати становили 1,22% ВВП, у Польщі – всього 0,17%. Низькою є також частка витрат на НДДКР у сукупному обсязі фінансування технічного прогресу в країні. У Польщі в 2000 році ця частка становила лише 12,7%, тоді як у країнах ЄС – в середньому близько 62% всіх витрат на інновації. Причому якщо в країнах Західної Європи головним джерелом інновацій на підприємствах є їх власні дослідження, то в Польщі дослідна база підприємств недостатня для обслуговування потреб технічного прогресу, в результаті чого підприємства змушені закупувати ліцензії на нову техніку і технології.

Переважання публічних коштів у фінансуванні НДДКР помітно знижує ефективність їх використання, оскільки не забезпечує відповідності структури досліджень потребам економіки. У Польщі ж частка бюджетних коштів у фінансуванні НДДКР зростає (у 2003 році вона досягла майже 63%), а частка господарюючих суб'єктів знижується. У країнах ОЕСР і ЄС ці

пропорції складаються зворотним чином: у 2002 році в середньому по країнах ОЕСР частка підприємств у фінансуванні НДДКР становила 62,3%⁴.

В обробній промисловості Польщі в секторі високих технологій працює близько 0,5% зайнятих, у той час як у середньому по ЄС – 1,2%, а в секторі середньо-високих технологій зайнято 4,4% працівників галузі (в середньому по ЄС-25 – 5,7%). Аналогічно складається ситуація в сфері послуг. Так, якщо в середньому по ЄС у сфері обслуговування, що вимагає спеціальних знань і підготовки, у 2004 році працювало понад 33% усіх зайнятих у народному господарстві, то у Польщі цей показник був істотно нижче – 24,3%, у тому числі високотехнологічним обслуговуванням в ЄС займалися 3,3% усіх працюючих, а в Польщі – 2,1%⁵.

Польська економіка характеризується слабким використанням знань, наукових досліджень і розробок як чинника зростання. За основними показниками, що визначають інноваційний потенціал польської економіки (наприклад, розвиток раціоналізаторства та винахідницької діяльності, патентування винаходів, частка інноваційних підприємств у виробництві, частка експорту товарів високого технологічного рівня, обсяг фінансування НДДКР), Польща знаходиться на одному з останніх місць серед країн ОЕСР.

Особливо несприятливо складається в Польщі ситуація в промисловості, де обсяг фінансування НДДКР становить лише 0,21% ВВП, тоді як в країнах ЄС цей показник більш ніж в чотири рази, а в країнах ОЕСР – майже в сім разів вище. За рахунок власних коштів промислових підприємств фінансується лише близько 31%, а за рахунок бюджетних коштів – близько 65% цих витрат.

Низький інноваційний потенціал в кінцевому рахунку визначає конкурентоспроможність національних виробників на зовнішньому ринку.

Незважаючи на те що в країні за роки трансформації була практично заново створена система господарського законодавства, середовище для розвитку бізнесу поки знаходиться в процесі становлення і далеко не всі її параметри можна назвати сприятливими. Так, за якістю конкурентного

середовища, що зумовлює конкурентоспроможність національних господарюючих суб'єктів, в дослідженні Світового банку в 2004-2006 роках (Doingbusiness) Польща опинилася на 54-му місці серед 156 обстежених країн світу, пропустивши вперед майже всі країни – нові члени ЄС (за винятком Словенії). При цьому в країні склалися більш сприятливі умови щодо таких параметрів бізнес-клімату, як відкритість економіки і "проникність" кордонів (34-е місце), за рівнем захисту інвесторів (22-е місце), по налагодженню процедур закриття бізнесу (23-е місце).

Вступ країни в ЄС (1 травня 2004 року) з формально-правової точки зору означало перехід до етапу інтеграції. Після цього почала діяти законодавча система, адаптована до нормативної бази ЄС, а та її частина, в якій правові норми визначаються єдиними для Співдружності положеннями, придбала на території Польщі пряму дію. Одночасно для Польщі стали обов'язковими і рішення колективних органів ЄС. Змінилася також система фінансових взаємовідносин Польщі та Євросоюзу: якщо раніше Польща лише отримувала кошти ЄС у вигляді прямої допомоги для підготовки до вступу, то тепер країна своїми внесками бере участь у формуванні бюджету та фондів ЄС та в повному обсязі може використовувати виділені їй кошти структурних фондів для підвищення конкурентоспроможності, забезпечення стабільного економічного розвитку і на цій основі зближення рівнів розвитку національної і середньоевропейської економік.

Хоча ступінь відкритості економіки Польщі до моменту набрання була доволі високою, і в експертному співтоваристві, і в деяких громадських шарах висловлювалися побоювання, що цей крок загрожує для країни серйозною небезпекою. Зокрема, мова йшла про можливу загрозу підвищення цін до європейського рівня, про можливі наслідки квотування експорту польської, особливо сільськогосподарської продукції, про жорстку конкуренцію з боку західного ринку, про банкрутства підприємств, збільшення безробіття і т. д.

Підсумки соціально-економічного розвитку країни в 2004-2005 роках свідчить, що ситуація в країні не тільки не погіршилася, але, навпаки, спостерігається пожвавлення економіки. Поліпшення фінансових результатів діяльності підприємств, зростання інвестицій та експорту, деяке зниження безробіття та інші позитивні процеси польські експерти пов'язують як з ефектами від вступу в ЄС, так і поліпшенням економічної кон'юнктури в країні і на зовнішніх ринках. Так, у 2004 році ВВП Польщі збільшився на 5,4% (проти 3,8 % у 2003 р.), а в 2005 році – на 3,2%.

Пожвавлення в економіці і поліпшення становища господарюючих суб'єктів справили вплив на ринок праці. Вперше за кілька останніх років у країні намітилося зростання чисельності зайнятих (майже на 130 тис. осіб, або на 1,3%). Одночасно дещо скоротилося безробіття: з 20,4% в I кварталі 2004 року до 17,6% у IV кварталі 2005-го. Зростання чисельності зайнятих відзначався передусім у галузях, де особливо високими темпами зростає експорт в ЄС (виробництво автомобілів, побутової техніки, меблів), що свідчить про поступові структурні зміни на ринку праці.

У 2004-2005 роках була подолана тенденція до зниження обсягу капіталовкладень: якщо в 2003 році вони скоротилися на 0,2% , то в 2004 році вже вирости на 5,3%, а в 2005 році – на 7,8%. Інвестиційне пожвавлення стало насамперед наслідком сприятливої господарської кон'юнктури та початку фази економічного зростання, і в меншій мірі – результатом вступу в ЄС.

Вступ в ЄС не принесло принципових змін на валютному ринку країни. З квітня 2004 року по березень 2005-го спостерігалось швидке зміцнення національної валюти – злотого. За цей період злотий подорожчав щодо євро на 18% і долара – майже на 30%. Відчутного зміцнення злотого сприяли в першу чергу позитивні тенденції в економіці: зростання ВВП і продуктивності праці, безпечний рівень негативного сальдо поточних платежів, а також зниження політичних ризиків.

Одним з найбільших побоювань, які мали широкий соціальний резонанс було те, що вступ до ЄС може призвести до різкого стрибку споживчих цін. Ці побоювання прискорили інфляційні очікування населення, що вилилося у купівельний бум у першій половині 2004 року. У результаті в цілому за рік роздрібний товарообіг збільшився на 7,9%, у тому числі реалізація продовольчих товарів – на 7,3% і непродовольчих – на 10,5%, тоді як у 2001-2003 роках середньорічні темпи зростання роздрібного товарообігу склали відповідно 3,7%, 3,8 і 3,9%. І хоча річний показник інфляції значно перевищив рівень попереднього року (3,5% проти 0,8%), однак він не вийшов за закладені в бюджетному плані рамки. Далі ситуація в цій сфері поступово стабілізувалась.

Вступ до ЄС, хоча і дав певний імпульс до підвищення цін, але не було єдиним чинником цього зростання. Факторами підвищення цін стали насамперед зростання цін продовольства на внутрішньому ринку внаслідок низьких зборів основних сільськогосподарських культур у 2003 році, зниження поголів'я свиней, а також збільшення зовнішнього попиту на польське продовольство, особливо на м'ясо, молоко та молочні продукти; інфляційні очікування першої половини 2004 року; підвищення ПДВ до середньоєвропейського рівня (з 7 до 22%); зростання світових цін на енергоносії і ряд сировинних товарів.

Завершення етапу адаптації у Польщі супроводжувалося зростанням незбалансованості публічних фінансів. Ця проблема пов'язана як з власне труднощами системних змін у народному господарстві, так і зі складнощами реформування державних бюджетних систем, взаємин бюджетів різних рівнів державних адміністрацій, а також з багатьма іншими невирішеними питаннями.

Поглиблення незбалансованості публічних фінансів в Польщі пов'язано зі зниженням середніх темпів економічного зростання і відповідно скороченням бюджетних надходжень. Скоротилися надходження від оподаткування доходів фізичних і юридичних осіб, що було пов'язано з

реформою системи оподаткування, що переслідувало мету зниження податкового навантаження на підприємців. Крім того, наростання дефіциту пояснювалося тим, що в дохідну частину бюджету перестали включати доходи від приватизації.

Причини наростання незбалансованості публічних фінансів у Польщі зумовлені, насамперед, зростанням видатків соціального характеру. Так, у 2004 році на статті, пов'язані з власне соціальним захистом населення, приходилась значна частина бюджетних витрат (17,4% ВВП), а в 2005 році їх частка зросла до 18,5% ВВП. Крім того, за рахунок публічних коштів підтримується проведення "дорогих" реформ соціальної сфери – пенсійного і медичного забезпечення, які почали реалізовуватися в Польщі з 1999 року. Додатковим навантаженням на публічні фінанси стало проведення в країні реформи освіти.

Значні державні кошти поглинає підтримання на плаву неприватизованих підприємств в галузі добувної промисловості та транспорту. На господарські цілі в сучасній Польщі витрачається 7,4% публічних коштів (у середньому по ЄС – 8,7%). Величина витрат на функціонування державних інститутів (18% витрат) в Польщі приблизно відповідає середньоєвропейському рівні (21%). Переважну частину бюджетних витрат (за оцінками, близько 71%), таким чином, являють собою жорсткі витрати, які важко піддаються скороченню в процесі впорядкування системи публічних фінансів.

У 2004 році в держбюджеті Польщі, як і інших країн – нових членів ЄС, з'являється стаття "Щорічний внесок у бюджет ЄС". Початковий внесок Польщі склав більше 1 млрд євро, в 2005 році він зріс приблизно до 2,5 млрд євро, а в 2006 році досягне 4-х мільярдів.

У зв'язку з членством в ЄС державний бюджет зобов'язаний здійснити авансове фінансування частини заходів, передбачених до реалізації із залученням коштів структурних фондів. І хоча ці кошти підлягають за законом поверненню до бюджету, з-за значного розриву в часі завдання

балансування витрат і доходів ускладнюється. Крім того, значна частина коштів, що надходять по лінії структурних фондів, реалізується органами місцевого самоврядування для вирішення проблем регіонального розвитку. У цьому випадку національна квота фінансування проектів покривається безпосередньо за рахунок публічних коштів. Сукупні витрати з держбюджету, пов'язані з членством Польщі в ЄС, зросли у 2005 році порівняно з 2004-м на 20% і склали близько 4 млрд євро, а їх частка в сукупних витратах досягла приблизно 6,5%.

Зі вступом Польщі в ЄС загальний фінансовий стан держави покращився, що пов'язано з надходженням коштів із структурних фондів ЄС. Завдяки високому ступеню інституційної підготовленості до отримання та освоєння виділених коштів Польща стала сьомою серед країн ЄС і одним з найбільших серед нових членів ЄС одержувачів цих коштів.

Обсяг коштів, які надходять до Польщі по лінії різних фондів ЄС, виглядають переконливо. Польща отримувала кошти з фондів ЄС ще на етапі підготовки до вступу. Так, в рамках програми PHARE в Польщі було інвестовано 3,9 млрд євро, за програмою SAPARD – 1,1 млрд євро і ІСПАНО – 1 млрд євро, тобто – 6 млрд євро. Після вступу розширилися можливості Польщі в отриманні фінансової допомоги від ЄС. У 2005 році Польща отримала з бюджету ЄС 3,9 млрд євро (у тому числі 20% за рахунок коштів структурних фондів) і внесла в нього близько 2,5 млрд євро.

Польські підприємці готові активно використовувати кошти з фондів ЄС; більш того, попит на них стабільно перевищує обсяги фінансування спільних програм. Так, вже до початку жовтня 2005 року попит на фінансування більш ніж на 40% перевищив обсяг коштів, передбачених у структурних фондах для Польщі на весь період 2004-2006 років. Найбільш високий попит "споживачі" висували на кошти, які виділяються за програмами підвищення конкурентоспроможності (208,4% від сукупного обсягу виділених коштів) та розвитку регіонів (178,4%).

Обмеження витрат публічних коштів і передусім зміна структури цих витрат стає необхідним у зв'язку з постійним наростанням в останні роки сукупної заборгованості держави: з 39,7% ВВП у 2001 році до 48,4% у 2004 році (без урахування гарантій держави по кредитах підприємств). За маастрихтськими угодами допустимою є заборгованість на рівні до 60% ВВП. У цій сфері ситуація в Польщі не виглядає катастрофічною, проте саме по собі зростання заборгованості викликає певні побоювання, оскільки тільки в 2004 році сукупний борг країни збільшився приблизно на 16,3%. Фінансування публічного боргу здійснюється переважно неінфляційними методами, тобто шляхом випуску державних цінних паперів і цінних паперів місцевих органів влади.

Зовнішня заборгованість Польщі наприкінці 2004 року склала близько 94 млрд євро, причому на борг власне держави припадає понад 43% цієї суми, на борги підприємств – 44,6%, банків – 10,6%, і на заборгованість Центрального банку Польщі – близько 1,5% [63].

Більшу частину зовнішньої заборгованості підприємств (38,4%) складають банківські кредити. Кредити підприємствам надаються переважно прямими іноземними інвесторами – материнськими фірмами. Тому висока зовнішня заборгованість підприємств не представляє серйозної небезпеки для державних фінансів, оскільки значна її частина припадає на кредитоспроможні підприємства, що займають міцні позиції на внутрішньому та зовнішніх фінансових ринках. Велика частина цих підприємств працює у галузях, які динамічно розвиваються – телекомунікаційної, нафтопереробної і транспортної.

В останні роки позитивну роль у пом'якшенні фінансової та економічної незбалансованості грає експорт, що динамічно розвивається. Ще напередодні вступу в ЄС висловлювалися серйозні побоювання щодо конкурентоспроможності польської продукції на світових ринках і, відповідно, можливого скорочення обсягів експорту. Практика показала, що відкриття кордонів та ліквідація митних бар'єрів полегшили польським

виробникам і експортерам доступ на ринки країн ЄС, а також призвели до зниження торговельних і транспортних витрат.

Вже перші роки членства Польщі в ЄС показали, що, всупереч побоюванням польський експорт у всі групи країн зростає високими темпами. Обсяг експорту, що розраховується в доларах, збільшився у 2004 році на 37,7% (у 2005 році – 21,1%), а в євро – на 25,6% (19,6%). У 2004 році темпи зростання експорту в 2,2 рази перевищили середній показник за 2001-2003 роки (при розрахунку в євро).

У польському експорті зростає частка сучасної, технологічно просунутої продукції (зокрема, автомобілів і запасних частин до них, електроніки, побутової техніки, меблів і деяких інших товарів). Так, у 1994-2005 роках частка цієї товарної групи в загальному обсязі польського експорту зростає з 19,7% до 41%. Особливо динамічно ріс експорт сільськогосподарських і продовольчих товарів (овочі, фрукти, яловичина, м'ясо птиці, молочні продукти), в результаті чого торговельне сальдо в цій товарній групі вперше за багато років стало позитивним. В основі динаміки експорту цих товарів лежать їх висока якість і конкурентна ціна.

Протягом усього періоду підготовки до вступу в ЄС польські фахівці висловлювали тривогу, що повне відкриття внутрішнього ринку призведе до різкого посилення конкуренції з боку західних фірм (тобто негативно позначиться на становищі польських підприємств), до витіснення національного виробника з внутрішнього ринку і перенасичення ринку імпортованими товарами.

Проте багато з фірм змогли продемонструвати цілком прийнятний рівень конкурентоспроможності на зовнішньому ринку, оскільки, за оцінками Міністерства економіки РП, у період підготовки до вступу в ЄС конкуренція польської продукції з продукцією фірм ЄС стала імпульсом до модернізації і підвищення інноваційності польських фірм і сприяла зниженню витрат виробництва.

Багато фірм заявили про впровадження інновацій, до цього їх змусила посилена конкуренція. Частина фірм збільшила зайнятість. Все це свідчить про те, що найбільші польські підприємства відчують себе на єдиному європейському ринку цілком упевнено.

У сучасному світі багатство і добробут суспільства вже не визначаються тими факторами, які були важливими у попередні століття – земля, корисні копалини, або зброя. Чим раз більшого значення набуває людський фактор. Висококваліфіковані і творчі люди здатні протягом десятиріччя перетворити країну в світового лідера. Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій і можливостей мережі Інтернет дозволяє заробляти величезні прибутки за лічені роки. В той же час, ринок праці став надзвичайно мобільним і заради майбутнього країни потрібно створювати робочі місця і підвищувати добробут населення.

Багато дебатів викликало побоювання, що висловлювалося з боку старих членів ЄС, а саме приплив трудових мігрантів з нових членів зруйнує ринки робочої сили ЄС і підірве стабільність їх систем соціального забезпечення. Проте всупереч очікуванням відкриття ринків праці не призвело до широкомасштабної трудової міграції. У Польщі вона стримувалася недостатнім рівнем кваліфікації, слабким володінням іноземними мовами і знайомством з культурними традиціями приймаючих країн, а також специфікою попиту на працю в Польщі.

Справа в тому, що безробіття в Польщі носить переважно структурний характер, і особи, які не мають можливості працевлаштуватися в країні, не можуть знайти роботу і в країнах ЄС. Ті ж категорії зайнятих, які користуються попитом на ринках ЄС, у Польщі також забезпечені робочими місцями. Опитування, проведені через рік після вступу країни в ЄС, показали, що лише 22% опитаних були зацікавлені у працевлаштуванні в країнах "старого" ЄС. За оцінками Міністерства економіки РП, специфіка вільної робочої сили в Польщі, з одного боку, і попиту на трудові ресурси в ЄС – з іншого така, що для поляків найбільш прийнятна сезонна робота за

кордоном. Обсяг такої трудової міграції у 2004 році хоча і зріс, не може суттєво вплинути на ситуацію на внутрішньому ринку. Так, наприклад, в 2004 році на сезонні роботи до Німеччини виїжджало приблизно 324 тис. поляків, значне число трудових мігрантів знайшли роботу у Великобританії, Ірландії, Італії, Голландії, Норвегії та Іспанії.

З моменту відкриття кордонів близько 2 млн поляків поїхали шукати кращої долі в Західну Європу. Розуміючи важливість створення нових робочих місць, уряд намагається полегшити ведення бізнесу. У 2014 році Світовий банк поставив Польщу на 45 місце в світі за простотою регулятивних процедур [34].

Суспільною групою, яка найбільше побоювалася негативних наслідків вступу в ЄС та яка активніше інших суспільних груп виступала проти нього, були селяни.

Владою розроблено нову стратегію соціально-економічної політики Польщі, яка передбачає значну допомогу АПК у довгостроковій перспективі, прийняті наступні пріоритети:

прискорення структурних перетворень у сільському господарстві (виділення в аграрній структурі господарств, які розвиваються, сталих та слабких);

у рамках багатофункціонального розвитку створення нових робочих місць для активного подолання безробіття;

поширення біологічного та технічного прогресу, а також розвиток вертикальної інтеграції.

Тому виходячи з цих завдань державою передбачалося такі напрямлення:

розвиток сімейних господарств як основної форми господарської діяльності у сільському господарстві;

перетворення форм власності і реструктуризація АПК, у тому числі модернізація переробної промисловості та стабілізація аграрно-продовольчого обороту;

розвиток технічної і соціальної інфраструктури села та охорона навколишнього середовища;

підтримка регіонального розвитку та зв'язане з цим безперервне підвищення значення регіональної аграрної політики, що посилюється демократизацією та децентралізацією економіки [20].

А отже, на практиці саме вони і виграли найбільше, що виразилося в зростанні їх доходів. Він був пов'язаний, в першу чергу, із зростанням цін на сільськогосподарську продукцію. Поширення норм єдиної аграрної політики на виробників у сільському господарстві в Польщі призвело до зростання цін на основні види продукції (зерно, цукор, молоко). Підвищення цін на цю продукцію на внутрішньому ринку було пов'язано також з помітним зростанням попиту на продовольчі товари з Польщі на зовнішньому ринку. Введення прямих форм підтримки виробника, поліпшення умов функціонування на ринку сільськогосподарської продукції також допомагали швидкому зростанню доходів товарних селянських господарств. Підвищення їх прибутковості сприяло також виділення з фонду SAPARD коштів на придбання сільськогосподарських машин (зазвичай господарствам сплачується половина вартості придбаної нової техніки). У 2004 році на ці цілі було виділено 172 млн євро; фінансування за рахунок коштів SAPARD продовжилося і в 2005, і в 2006 році.

Зростання доходів селян пов'язаний також з тим, що на них поширена система прямих доплат і доплат на підтримку сільськогосподарської діяльності на територіях з несприятливими умовами господарювання. У 2004 році доплати з фондів ЄС на одне господарство в середньому склали 3,7 тис. злотих (близько 1 тис. дол.). Рівень цих доплат у Польщі становив у середньому 55% від виплачуються в країнах ЄС, тоді як спочатку передбачалося, що він складе лише 25%. Крім того, польське сільське господарство отримує з фондів ЄС фінансову підтримку для господарств молодих селян, на цілі реструктуризації і модернізації продовольчого сектора і для розвитку інфраструктури.

Власники господарств, розташованих у зонах з несприятливими умовами господарювання (а такі землі в Польщі становлять приблизно половину всіх сільськогосподарських угідь), отримують додаткові виплати. Крім того, у 2004-2006 роках відповідно до галузевої оперативної програмою "Реструктуризація та модернізація продовольчого сектору та розвиток сільських територій" власники господарств отримали підтримку в розмірі 1,8 млрд євро. На реалізацію плану розвитку сільської місцевості в цей же період передбачено понад 3,6 млрд євро, у тому числі з фондів ЄС – 2,9 млрд євро.

Селяни отримали можливість користуватися так званою структурною поточною допомогою, що фінансується за рахунок коштів ЄС та припускає можливість виходу на пенсію при досягненні 55 років за умови передачі господарства більш молодому спадкоємцеві. На ці цілі в 2004-2006 роках з фондів ЄС виділено 640 млн євро. Величина допомоги коливається від 324 до 678 дол. (від 1181 до 2475 злотих), тобто вона в 2-4,4 рази перевищує розмір мінімальної пенсії в сільському господарстві. У 2004 році такою допомогою скористалися 21 тис., а в 2005-му – вже 32 тис. польських селян. Програма виплати структурної поточної допомоги покликана стимулювати сільськогосподарське виробництво, підвищити життєздатність селянських господарств, а також забезпечити селянам достатні доходи після припинення ними трудової діяльності.

Слід зазначити, що для того, щоб не потрапити у залежність від інших країн, Європейський Союз підтримує своїх аграріїв фінансово. Частка субсидій, яка надавалася виробникам сільськогосподарської продукції з польського бюджету по відношенню до загальної величини субсидій з 2004 року поступово зменшувалася на користь прямих платежів з бюджету ЄС, і починаючи з 2013 року аграрії отримують 100% прямої фінансової підтримки з європейських фондів. Тобто, побоювання того, що вступ до Європейського Союзу завдасть удару по національному сільському господарству Польщі, не виправдались.

Реалізована в Польщі перебудова економічного механізму та поглиблення лібералізації економіки відповідають принципам лісабонської стратегії (2000 року), яка охоплює проблематику від реформи публічних фінансів, ринку праці і соціальної допомоги до завершення структурних реформ та формування повнокровної ринкової системи управління економікою.

На шляху "наздоганяючого" розвитку Польща має істотні переваги, оскільки вона може спиратися на досвід і допомогу ЄС, вона перебуває в стадії глибокого реформування економічної і політичної системи і тому процес інтеграції в європейську систему буде розвиватися не занадто болісно і Польща здатна формулювати свою позицію щодо запропонованих змін та виходячи зі своїх внутрішніх умов, не вирішених проблем і поточних завдань, визначає пріоритети та послідовність дій. Практика показує, що Польща не тільки формулює свої національні інтереси, але і відстоює їх і в Раді Європи, і в Єврокомісії, та інших керівних органах ЄС, виступає із загальноєвропейськими ініціативами (наприклад, в 2006 році з пропозицією про розробку єдиної енергетичної політики країн ЄС).

Лісабонська стратегія передбачає розробку у всіх країнах ЄС національних програм реформ (National Reform Programmes), в яких кожна країна визначає власну стратегію реалізації загальноєвропейських цілей принципів, а також національні пріоритетів. Таким чином, нові члени ЄС, в тому числі і Польща, отримали можливість підключення своїх програм реформування держави і економіки до лісабонського процесу. Основні положення лісабонської стратегії були враховані при розробці в Польщі як національного плану реформ (2004-2006), так і національних планів розвитку на 2004-2006 рр. і 2007-2013 рр.

На сьогоднішній день інтеграція в ЄС і необхідність дотримуватися стратегії і тактики Євросоюзу не викликає сумнівів ні у владних структур, ні в підприємницькому середовищі, ні у більшості громадян країни. Дискусії розгортаються тільки щодо послідовності і методів вирішення національних

проблем. Соціологічні дослідження показують, що з плином часу число прихильників європейської інтеграції зростає.

Отже, в довгостроковій перспективі членство в ЄС створює для Польщі можливості принципового підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки і зменшення відставання від більш розвинених країн ЄС. Діючи в ЄС інструменти інтеграції дозволяють забезпечити підвищення ефективності господарювання в країнах, а спільні програми розвитку і структурні фонди підтримують ці процеси. Однак допомога Євросоюзу може бути лише доповненням і стимулом, але не може замінити внутрішніх інтелектуальних та інноваційних зусиль, підприємницької активності в країні, інтенсифікації процесу нагромадження національного капіталу.

2.3. Використання досвіду трансформації системи управління Республіки Польща для України

Цілком можливо, що поки Україна підготується до вступу в Європейський Союз, його керівні органи і принципи фінансування будуть суттєво відрізнятися від тих, при яких вступала Польща і реформувала свою економіку. До того часу країни Центральної та Східної Європи перетворюються на багатих економічно розвинутих членів Співтовариства. Будемо сподіватися, що ми матимемо достатньо підтримки – політичної і фінансової - у впровадженні реформ і розбудові нашої економіки. До речі, Європа вже давно фінансує цей процес. Більше 20 років міжнародні організації надають фінансову підтримку реформуванню правової бази України. Європейська Комісія, ЄБРР, TACIS, SIDA, Рада Європи, ОБСЄ та багато інших міжнародних організацій сприяли приведенню законодавства України у відповідність до європейських стандартів та стимулювали перехід від планової до ринкової економіки. Те, що наша країна дотепер пасе задніх у забезпеченні своїх громадян гідними умовами життя, можна пояснити лише

небажанням влади провести послідовні і непопулярні реформи, позбутися корупції і запровадити дієві механізми для оздоровлення економіки. Європа може нам допомогти, але не варто очікувати, що хтось зробить за нас основну роботу.

Влада говорячи про першочергові реформи, відзначає необхідність проведення децентралізації влади за моделлю Польської Республіки. Надання більших повноважень регіонам у цій країні покращило якість виконання завдань влади і посилило роль місцевого самоврядування, ставши вагомим чинником у підвищенні ефективності впровадження проектів Європейського Союзу. Використовуючи досвід і допомогу європейських сусідів, ми повинні здійснити децентралізацію влади, нагальна необхідність якої не викликає сумнівів ні з політичної, ані з економічної точки зору. Передавши частину повноважень на регіональний рівень, Україна не лише врегулює політичну кризу, але й отримає можливість швидше реформувати економіку, модернізувати інфраструктуру і покращити якість освіти. Саме це має бути одним з пріоритетних напрямів використання фінансової допомоги, яку нам так щедро обіцяли донори. І незалежно від того, за якими бюджетними правилами буде функціонувати Європейський Союз тоді, коли ми будемо готові в нього вступити, а він буде готовий нас прийняти, оновлена Україна зможе стати гідним членом Співтовариства.

Перед Україною в процесі втілення політичних та економічних реформ для наближення країни до вступу в ЄС постає дуже нелегке завдання. Оскільки Європейський Союз, маючи негативний досвід, що виник у зв'язку з чисельним розширенням Союзу та як наслідок країни, що вступили протягом останніх років не зовсім готові до цього вступу, буде прискіпливо ставитись до розгляду нових кандидатів.

Прагнення України щодо вступу до ЄС потребує поглибленого аналізу й порівняння стану демократії, законодавчо-правових, економічних, соціальних та інших вимірів нашої країни з параметрами ЄС, а також оцінки їхньої відповідності Євроінтеграційним процесам. У стислі терміни, як свого

часу зробила це Польща, необхідно підготувати своє бачення стратегії розвитку українського суспільства, продемонструвати прогрес у вирішенні проблем [6].

Якщо говорити про політичну сферу функціонування держави, то між нашими країнами простежено чимало відмінностей. Демократія у Польщі в 1994-2004 рр., за оцінкою Європейської Комісії, була сталою. Нормально працював Парламент і Уряд, не порушувалася свобода слова, дотримувалися права громадян і права меншин. Влада ж в Україні повністю відсторонена від народу, невідповідна і неконтрольована. Через політичні інтриги в 2005-2006 рр. не працював Конституційний Суд. Відсутність дієздатного Парламенту, керівників провідних міністерств, натомість постійні конфлікти між найвищими посадовими особами та відсутність скоординованих дій у сфері зовнішньої політики віддаляють Україну від Євросоюзу. Загальновизнаною є думка, що українська влада не готова жити та управляти країною за європейськими нормами і стандартами. Команда, що прийшла до влади у 2004 р. не змогла ефективно конвертувати велику довіру громадян та підтримку з боку ЄС у глибокий системний прогрес на європейському просторі [6].

Несприятливою є в Україні ситуація з інвестиційною політикою, створенням ефективної ринкової економіки, розвитком малого і середнього бізнесу. В Україні відсутній Податковий Кодекс, обтяжлива система оподаткування. Євросоюз у своїх офіційних документах, привертав увагу до невизначеності прав інвесторів, адміністративний і податковий тиск, зміну правил для власників інвестицій.

В той же час в Польщі основою розвитку приватного сектора стали динамічне зростання малих і середніх підприємств (МСП), традиційно існувало в Польщі міського приватного сектора, а також приватизація державних підприємств. За 1993-2005 роки кількість приватних господарюючих суб'єктів зросла з 1,9 до 3,5 млн, в їх числі майже 2,8 млн фізичних осіб, що були зареєстровані та вели господарську діяльність. У цей

період принципово змінилася і структура підприємств за кількістю зайнятих. Серед господарюючих суб'єктів переважають (95,1%) мікропідприємства (до дев'яти осіб). Малі підприємства із зайнятістю до 50 осіб становлять 3,9%, середні із зайнятістю до 250 чоловік – 0,8% і великі – лише 0,2% усіх господарюючих суб'єктів. МСП стають основою економіки країни: на їх частку припадає переважна частина ВВП, що створюється в приватному секторі.

Зі вступом в ЄС безпосередньо пов'язане пожвавлення фондового ринку Польщі. Зростання довіри іноземних інвесторів, зміцнення злота до євро та долара підвищили зацікавленість інвесторів у придбанні акцій польських підприємств і державних цінних паперів. Капіталізація Варшавської біржі (ВБ) зросла в 2004 році до 33% ВВП проти 20,6% у 2003 році. 2005 рік відзначився бурхливим зростанням капіталізації біржі (майже на 46% при розрахунку в злотих і на 53% – у євро).

Після значного зниження обсягу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в 2001-2002 роках – вони зросли з 6,42 млрд доларів у 2003 році майже до 8 млрд доларів у 2004 році, тобто на 23%, і склали 3,25% ВВП. В останні роки Польща активно використовує можливості, що відкриваються з приходом на її ринок іноземних фірм і капіталів, для стимулювання розвитку економіки країни, розширення зв'язків науки і бізнесу та налагодження комплексного співробітництва між усіма інвесторами, з одного боку, та інвесторами і державою – з іншого [63].

Далеко не всі проблеми агропромислового комплексу України вирішують належно. Співпраця з ЄС обмежується постачанням обмеженого кола продуктів (олія, мед, фрукти, овочі, зерно). Країною не вжила заходів зі забезпечення експорту м'ясо-молочних продуктів, риби, системи контролю їхньої якості, подібної до тієї, що діє в Євросоюзі.

У той же час в Польщі, що йшла до євроінтеграції велись постійні активні дискусії щодо досягнення компромісів у політичній і економічній сферах, фінансового протоколу, що встановлював структуру допомоги

Польщі з боку ЄС, відкриття для польських товарів ринків Союзу, експорту "вразливих" товарів, тобто сільськогосподарської продукції, сталі, вугілля, текстилю.

За цей час Польща зобов'язувалась розробити "Програму дій", яка й започаткувала напружену роботу державних та урядових структур, суспільства, церкви, інших недержавних, громадських організацій, профспілок. У стислі терміни десятиліття відведене "Програмою дій" було розділене Польщею на п'ять окремих етапів з детальним визначенням обсягів роботи у кожній сфері. До розроблення стратегії модернізації суспільства і економіки було запрошено консультантів з країн ЄС, залучено науковців, профспілки, проводились наукові і громадські слухання, дискусії. Уряд виділив для цієї роботи значні кошти. Сподівання які Польща пов'язувала з Угодою в галузі економіки повністю справдилися: торгівля переорієнтувалася на ринки ЄС, у Польщу надійшов закордонний капітал, а разом з ним і сучасні технології [6].

Проявилися і негативні тенденції: зросло безробіття, імпорт переважав над експортом, зупинилось багато виробництв. План "шокової терапії" передбачав застосування непопулярних дій та тимчасовий спад виробництва і зниження рівня життя людей, але це не лякало польське суспільство, як і партнерів із Євросоюзу.

Виважена і стабільна зовнішня і внутрішня політика Польщі в цей час не викликала сумнівів і недовіри розвинених європейських держав.

Соціальні параметри розвитку України і країн ЄС свідчать про якісну різницю стандартів життя їхнього населення. Наприклад, близько чверті громадян України перебувають за межею бідності. Водночас соціальне розшарування має разючі масштаби. Зберігається критичне співвідношення доходів найбільш багатих і найбільш бідних громадян – 30:1 (у країнах ЄС ця пропорція становить – 5,7:1,0). За визначенням Євросоюзу, мінімальна заробітна плата повинна містити 2,0-2,5 прожиткових мінімуми і не може

бути меншою 900 євро в місяць. У більшості європейських країн вона становить 35-40 % від середньої зарплати [6].

Не покращується стан справ у сфері боротьби із корупцією, забезпеченні незалежності судової влади. Україна у 2006-2007 роках посіла 118 (із 180 країн) місце в рейтингу корумпованості, опублікованому всесвітньою коаліцією із протидії корупції "Трансперенсі Інтернешнл". [6].

У Польщі розробка повноцінної політики, що була спрямована на запобігання корупції розпочалась за сприяння ЄС. У травні 2000 року віцепрем'єр Польщі Л. Балцерович ініціював утворення робочої групи при Економічному комітеті Ради Міністрів, метою якої була підготовка звіту щодо основних чинників поширення корупції та плану дій з метою її ліквідації. До складу груп увійшли міністри ключових відомств і представники урядових інституцій, експерти світового банку, Інституту громадських справ при програмі «Проти корупції» (Фундація Стефана Баторія) [38]. У 2002 році Польща схвалила Антикорупційну стратегію. Протягом всього часу інтеграції було ухвалено значну кількість законів та підзаконних актів, оптимізувала адміністративні структури, що не лише підвищило їх ефективність, а й стало механізмом запобігання корупції (спрощеність багатьох процедур фактично позбавили чиновників інструментів, використовуючи які можна було вимагати хабарі). Водночас, змінено філософію функціонування адміністративних структур у напрямку посилення відповідальності за надання суспільних послуг. При цьому, зросли мотиваційні чинники виконання посадових обов'язків, зокрема матеріальні. У Польщі дає позитивний ефект залучення громадськості до реалізації антикорупційної політики. Політика запобігання і боротьби з корупцією в країні проводиться із залученням комплексу заходів дисциплінарного та кримінального характеру (посилення кримінального і адміністративного законодавства в частині протидії корупції; утворення спеціалізованих інституцій, утворення в рамках органів публічної адміністрації спеціальних механізмів зовнішнього та внутрішнього контролю

за діяльністю; дієва судова система), превентивного характеру (механізми, які полегшують різноманітні процедури, де суб'єктами є, з одного боку, громадянин, з іншого – публічні органи; ліквідація прогалів у законодавстві, які допускали корупційні зловживання; чітко прописані кодекси поведінки службовців публічних органів та конкретні кроки дій у тих чи інших ситуаціях; забезпечення доступу до публічної інформації та електронне врядування; просвіта населення і службових осіб; підтримка неурядових організацій) [42].

Україні ж для успішного впровадження антикорупційних програм необхідно визначити та імплементувати в українське законодавство актуальні міжнародні правові норми загальнодержавного, регіонального та локального характеру. Визначити важливі для України фактори, що спрямовані на забезпечення ефективності державної політики запобігання корупції, структурувати їх на основі принципів пріоритетності та функціональності для створення оптимальної моделі для країни в цілому. А отже, розробити та сформувавати для даної моделі належне інституційне забезпечення управлінського характеру, яке б гармонійно поєднувало загальнодержавний, регіональний та локальний рівні публічного управління.

Шлях і передумови інтеграції Польщі до Європейського Союзу і України відрізняються. Польща культурно та потенційно була більше готовою до цього процесу, ніж Україна. Європейський Союз на початку 2000-х років мав менше внутрішніх дисбалансів і був більше орієнтований на розширення. Це все зумовило швидкі темпи інтеграції Польщі до ЄС, яких, швидше за все, не буде в Україні. Значну роль тут відіграватимуть політичні чинники, які наразі значною мірою сприяють європейській інтеграції України.

Економічна кон'юнктура в ЄС на початку 2000-х років і зараз суттєво відрізняється, структурні дисбаланси її значно послабили. Те саме можна говорити і про стан економіки Польщі та України на старті євроінтеграції. Економіка Польщі принаймні не була підірвана військовими діями.

Фінансова система Польщі на старті євроінтеграції певною мірою відрізнялась від української, зважаючи на історичні особливості розвитку, хоча й спільних рис є дуже багато.

Темпи змін у фінансовій системі напряду залежатимуть від темпів політичного процесу євроінтеграції України, хоча й саме виконання вимог ЄС до регулювання і роботи фінансової системи є одним із ключових параметрів успішності процесу євроінтеграції [32].

Важливим питанням для України є впровадження в країні питання децентралізації.

Європейський союз у рамках теорії федералізму та принципу субсидіарності, що зафіксований у Маастрихтському договорі 1992 року, вимагав від країн-кандидатів на вступ посилити політичну і економічну самостійність регіонів у рамках децентралізації держави.

У 1998 році були підписані угоди, що визначали статус кандидатів для перших держав Центральної та Східної Європи (Угорщини, Польщі, Словаччини, Чехії). Дані угоди зобов'язували країни-кандидати провести інститути суспільства у відповідність до «acquis communautaire» і умовами «Угоди 2000». Найважливішою вимогою, що стосується регіонів, було підвищення їх стабільності і самостійності.

У цьому і виявилася проблема у Польщі, оскільки адміністративно-територіальна система країни існувала з 1975 по 1999 роки та налічувала 49 дрібних воєводств. У зв'язку з цим вони не ефективно відстоювали свої інтереси централізованій соціалістичній країні, де домінували потужні конкуренти в особи галузевих груп. У ринкових умовах дрібні воєводства виявилися майже не пристосованими до ефективного ведення господарства, оскільки за деякими винятками повністю залежали від центральної влади і в фінансовому, і в адміністративному відношенні. Ця залежність гальмувала процес модернізації регіональних економік і зводила до мінімуму економічні можливості самих суб'єктів.

Оскільки територіальна реформа була однією із важливіших вимог ЄС, у результаті надзвичайно гострої публічної дискусії було досягнуто компромісу, який хоча і відповідав стандартам територіальної статистики ЄС, практично повторював варіант поділу, який існував у Польщі до 1975 року.

Але серйозні зміни стосувались не скільки територіального поділу, а системи управління регіонами, яка піддалася істотній децентралізації через розмежування повноважень представників національної адміністрації (воєвод) і маршалів воєводств – голів місцевих виборчих органів (сеймиків воєводств) в регіонах. Головами місцевої виконавчої влади ставали маршали воєводств, а регіони, таким чином, отримували інструмент управління своїм адміністративним механізмом [59].

Процес євроінтеграції Республіки Польщі став вдалим тільки завдяки проявам країною послідовних і наполегливих дій, незалежно від правлячої верхівки. Вступ до ЄС був можливим завдяки прогресивним поглядам громадянського суспільства, церкви, профспілок, інших недержавних організацій на євроінтеграцію. Щоб досягти прискорення відносин із Європейським Союзом, Україна повинна, по-перше: скористатися досвідом країн Центральної Європи і Балтії, особливо Польщі, яка впевнено проводила переговорні процеси про вступ до ЄС, оперативно вирішувала внутрішні соціально-економічні проблеми; по-друге: влада має чітко задекларувати незмінність зовнішньо-політичного курсу на євроінтеграцію, проводити відкриту, прозору і зрозумілу для своїх громадян і світу інтеграційну політику, сповідувати європейські норми і стандарти життя; по-третє: розробити чітку програму дій уряду з виконання угоди про асоціацію Україна – ЄС і механізми її реалізації. Варто пам'ятати, що ефективність виконання взятих на себе зобов'язань є своєрідним індикатором для Європейського Союзу.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі досліджено процес європейської інтеграції Республіки Польща, її основних сфер функціонування і громадського суспільства напередодні та після вступу держави до ЄС, проблеми, що постали з поверненням до демократії, реформування економіки та приведення її галузей до сучасних ринкових стандартів. Отримані результати дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки:

1. Проаналізовано стан наукової розробки проблеми та її джерельну базу. Ґрунтовне дослідження євроінтеграційної політики Польщі стало можливим завдяки використанню новітнього теоретико-методологічного інструментарію, що цілком погоджується з процесами, характерними українській та зарубіжній історіографії. Представлений сукупністю наукових принципів (історизм, наступність, об'єктивність, всебічність), методів (історико-генетичний, історико-хронологічний, історико-порівняльний, історико-типологічний, системно-структурний, статистичний) та підходів (системний, діалектичний, міждисциплінарний), він надав можливість ґрунтового усвідомлення об'єкта й предмета дослідження, досягнення поставленої мети та реалізацію зумовлених нею завдань, всебічне й об'єктивне вивчення теми, увінчане отриманням достовірних наукових результатів.

Робота підготовлена шляхом паралельного опрацювання студій попередників, а також репрезентативного комплексу джерел. Виходячи з хронологічних рамок дослідження, велика кількість розвідок за тематикою, що ними послуговувалася автор, були написані/опубліковані наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. Разом з тим, з огляду на актуальність теми, її дослідження провідними українськими та зарубіжними, головним чином польськими, науковцями триває досі, відповідно доробок за тематикою невпинно поповнюється новим масивом праць.

А отже, можна відзначити, що найбільш численними серед них є наукові статті (в періодичних та продовжуваних виданнях), дедалі більше з'являється монографій, дисертаційних досліджень; певне місце висвітленню проблеми автори приділяють також на сторінках навчальної та публіцистичної, ін. літератури. Водночас, абсолютна більшість студій стосується лише якогось одного аспекта теми, тоді як комплексні дослідження за тематикою в українській та зарубіжній історіографії досі були відсутніми, досить часто, окрім того, окремі події у працях науковців зазнавали неоднакового, інколи контрверсійного трактування, що, підкреслимо, значно вплинуло на вибір предмета дослідження даної праці.

Джерельний комплекс даного дослідження представлений сукупністю опублікованих документів, а також статистичними матеріалами, періодикою, та ін. У поєднанні з науковими працями українських та зарубіжних авторів, у своїй сукупності вони закладають надійні підвалини для вивчення процесу інтеграції Польської держави до ЄС та проведеною нею зовнішньої політики, об'єктивного її аналізу, неупередженої оцінки. Водночас, з огляду на невинне поповнення джерельного комплексу новими зразками документів та матеріалів та триваючу актуальність теми, продовження наукових пошуків у заданому напрямку, безперечно, залишається на часі.

2. У роботі простежено історичні традиції та концептуальне бачення польськими політиками, державними діячами стратегії й принципів політики євроінтеграції Польської держави.

Упродовж періоду інтеграції запорукою ефективності євроінтеграційної політики Польщі була наявність на всіх рівнях державної взаємодії – від найвищого (президент – уряд – парламент) до регіонального (органи місцевого самоврядування) дієвих, налаштованих на взаємовигідну співпрацю та взаємодоповнюваних інститутів, функціонуючих на основі масиву відповідних нормативно-правових актів. Попри те, що, згідно сформованого законодавства, головною рушійною силою закордонної політики Польщі, в тому числі в аспекті прийняття стратегічних рішень, є

Рада Міністрів на чолі з прем'єром, чималу роль у її реалізації відіграє також глава держави. А особистісний фактор президента А. Кваснєвського, як свідчить історія, виявився позначеним де-факто навіть очевидною пріоритетністю президентського чинника.

3. Розкрито особливості формування національних інтересів Республіки Польща в процесі постсоціалістичної трансформації та їх вплив на вироблення зовнішньополітичної стратегії держави.

Головним підсумком розвитку Польщі за роки трансформації є створення ринкової економіки. На рішення цього завдання було орієнтовано реформування системи державного управління і державних фінансів, відродження місцевого самоврядування і створення ринкової інфраструктури, а також захисту прав власності.

Одним з найбільш істотних елементів розвитку ринкових відносин у країні можна вважати формування "середовища проживання" підприємств, що сприяє розвитку підприємництва. Мова йде про законодавчо - нормативне забезпечення господарської діяльності, що прискорює розвиток конкурентного середовища, у тому числі залучення в країну іноземного фінансового капіталу, розширення імпорту товарів і послуг, а також протидію монополізму власних виробників. Одночасно створювалася широка система підтримки підприємництва. Основним орієнтиром у розвитку цих процесів були системи, які створені та функціонують в ЄС.

Важливим елементом перетворень стала широка підтримка народу, а також рішучість політичних властей не тільки почати реформи, але й довести їх до кінця. Свою роль зіграли і збережена в суспільстві повага до приватної власності, і живі носії традицій приватного підприємництва.

Кредит довіри населення виявився достатнім для проведення глибоких реформ, що мають серйозні соціальні наслідки, і в першу чергу лібералізації цін і реформи ЖКГ. При цьому здійснювалися заходи щодо пом'якшення для населення негативних наслідків перетворень. Найбільш дієвою формою захисту населення стало стимулювання розвитку приватного

підприємництва, що створювало для значної частини громадян можливість вижити в умовах перехідного періоду. В результаті вже в 1993 році вдалося відновити дореформений рівень реальної заробітної плати, а середньої реальної пенсії і поточної допомоги – у 1997-1998 роках.

Обрання курсу на жорстке і максимально швидке вирішення завдань фінансової стабілізації і лібералізації економіки дозволило Польщі швидко подолати трансформаційний спад. Так, вже на рубежі 1995-1996 років Польща першою серед європейських країн з перехідною економікою відновила передкризовий рівень виробництва.

4. Досліджено концептуальні засади, нормативно-правове та інституційне забезпечення євроінтеграційного процесу РП. В контексті аналізованої проблеми окремої уваги заслуговує функціонування інститутів публічної дипломатії, з реалізацією якими впродовж аналізованого періоду численних заходів та проектів, за відповідного фінансового забезпечення, пов'язане просування закордоном польських інтересів, зміцнення авторитету держави в колі провідних суб'єктів світового співтовариства, формування привабливого її іміджу та національного бренду.

Завдяки підготовці адекватної нормативно-правової бази, формуванню відповідних інститутів, у тому числі на найвищому державному рівні, значною мірою уможливлені успіхи інтеграції Польщі до НАТО та ЄС, а разом з тим, реалізації стратегічної мети зовнішньої польської політики. Рамковій документації, якою забезпечені євроатлантична та європейська інтеграція Польщі, незмінно характерною була не лише чіткість формулювання завдань, але й означеність інститутів, відповідальних за їх виконання, часових рамок та засобів здійснення. Потребує відзначення той факт, що спеціально створений інституційний механізм, який надав процесу європейської інтеграції чіткості та структурованості, уможливив мобілізацію на виконання зобов'язань значні донорські кошти та забезпечив генерування звітності, потрібної для оцінки прогресу виконання вимог як самою Польщею, так і Євроспільнотою, цілком погоджувався з аналогічними

механізмами держав-членів спільноти. Разом з тим, не викликає заперечень той факт, що державні інститути, відповідальні за формування та реалізацію інтеграційної стратегії, створювалися у Польщі залежно від специфіки конкретного етапу її співпраці з Європейським Союзом.

А отже адміністративні інститути, створені Польщею для підготовки процесу входження до складу ЄС, довели свою ефективність і вирішили поставлені перед ними завдання. Результатом їх діяльності стала відповідність стандартам ЄС. Такі органи, як Комітет з питань Європейської інтеграції, офіс Комітету з питань Європейської інтеграції, а також інститут Головного перемовника заграли важливу роль у період підготовки до асоціації.

5. Висвітлено становлення та розвиток взаємовідносин Польщі з Європейським Союзом у період набуття нею членства і значення її вступу до ЄС. А отже, в довгостроковій перспективі членство в ЄС створює для Польщі можливості принципового підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки і зменшення відставання від більш розвинених країн ЄС. Діючи в ЄС інструменти інтеграції дозволяють забезпечити підвищення ефективності господарювання в країнах, а спільні програми розвитку і структурні фонди підтримують ці процеси. Однак допомога Євросоюзу може бути лише доповненням і стимулом, але не може замінити внутрішніх інтелектуальних та інноваційних зусиль, підприємницької активності в країні, інтенсифікації процесу нагромадження національного капіталу.

Реалізацію євроінтеграційного напрямку політики держави періоду незалежності ознаменував вступ Польщі до Європейського Союзу, що став можливим завдяки глибоким внутрішнім трансформаціям, покликаним забезпечити відповідність стандартам спільноти, та зовнішньополітичною активністю офіційної Варшави. З приєднанням до ЄС Польська держава, окрім того, отримала підстави для зміцнення у якості лідера Центрально-Східної Європи.

б. Проаналізовано досвід трансформації системи управління Республіки Польща з метою використання перспектив для України. А саме, процес євроінтеграції Республіки Польщі став вдалим тільки завдяки проявам країною послідовних і наполегливих дій, незалежно від правлячої верхівки. Вступ до ЄС був можливим завдяки прогресивним поглядам громадянського суспільства, церкви, профспілок, інших недержавних організацій на євроінтеграцію. Щоб досягти прискорення відносин із Європейським Союзом, Україна повинна, по-перше: скористатися досвідом країн Центральної Європи і Балтії, особливо Польщі, яка впевнено проводила переговорні процеси про вступ до ЄС, оперативно вирішувала внутрішні соціально-економічні проблеми; по-друге: влада має чітко задекларувати незмінність зовнішньо-політичного курсу на євроінтеграцію, проводити відкриту, прозору і зрозумілу для своїх громадян і світу інтеграційну політику, сповідувати європейські норми і стандарти життя; по-третє: розробити чітку програму дій уряду з виконання угоди про асоціацію Україна – ЄС і механізми її реалізації. Варто пам'ятати, що ефективність виконання взятих на себе зобов'язань є своєрідним індикатором для Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми європейської інтеграції та Євроатлантичного співробітництва України: матеріали 14-ї регіональної наукової конференції [за ред. Л.Л. Прокопенка]. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017 – С. 1–163.
2. Алексієвець Л. Польща: на шляху до НАТО та ЄС / Леся Алексієвець, Микола Алексієвець, Наталія Чорна // . – Тернопіль: Вектор, 2012. – 268 с.
3. Алексієвець Л. Україна і Польща: шляхи співробітництва (1991–2004 рр.) / Л. Алексієвець, В. Гевко // . – Тернопіль: Ред.-вид. центр ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – 153 с.
4. Артьомов І.В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз / І.В. Артьомов // Навчальний посібник. Серія «Євроінтеграція: Український вимір», випуск № 7 – Ужгород, 2007 – С. 1–384.
5. Басараб М.Б. Досвід європейської інтеграції Польщі: перспективи для України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 21.01.01 / Басараб Мирослав Богданович; Національний інститут стратегічних досліджень, Національний інститут проблем національної безпеки. – Київ, 2004. – 15 с.
6. Бородій О. В. Досвід Польщі для інтеграції України в Європейський Союз / О. В. Бородій // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.4. – С. 311–318.
7. Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції: монографія / Віктор Борщевський. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с.
8. Бочаров С. В. Передумови п'ятої хвилі розширення Європейського Союзу / С. В. Бочаров // Вісник ДонНУЕТ. – 2010. – № 2. – С. 91–98.

9. Бочаров С. В. Польща на шляху до Європейського Союзу: внутрішньополітичний та міжнародний виміри (1989–2004 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук: 07.00.02 / Бочаров Сергій Вікторович ; Донецький національний університет. – Донецьк, 2012 . – 38 с.
10. Бочаров С. В. Роль і місце Польщі в інституціональній системі Європейського Союзу (2004–2010 рр.) / С. В. Бочаров // Гілея: науковий вісник. Зб. наук пр.; [гол. ред. В. М. Вашкевич]. – Київ: ВІР УАН, 2011. – Вип. 54 (№ 11). – С. 644–649.
11. Бочаров С. В. Шлях Польщі до Європейського Союзу: монографія / С. В. Бочаров. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – 271 с.
12. Бочаров С. В. Процес Європейської інтеграції Польської Республіки: Тенденції та пріоритети сучасної історіографії / С. В. Бочаров. // Історичні і політичні дослідження, 2012. – № 1(49). – С. 122–131.
13. Буглай Н.М. Формування зовнішньополітичної стратегії та реалізації пріоритетних напрямів зовнішньої політики Республіки Польща (1995-200). Дисертація, 2018 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://history.org.ua/uploads/editor-files/2018_03/5ab0d63d0ff2b.pdf.
14. Буданова Д. С. Проблемы ограничения государственного суверенитета: интеграция Польши в Евросоюз / Д.С. Буданова // Технологический центр (Шуя): Научный поиск. – Иваново, 2015. – С. 53–58.
15. Буданова Д. С. Участие Германии в процессе расширения ЕС на Восток и Польша / Д.С. Буданова // Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – Иваново, 2009. – С. 29–32.
16. Буренко Н. М. Політичні складові концепції наближення країн ЦСЄ до стандартів Європейської спільноти. Здобутки та втрати Польщі в процесі опанування досвідом інтеграції / Н. М. Буренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин зб. наук. праць. – Вип. 33. – Ч. 2. – Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2002. – С. 216–221.

17. Венская конвенция о дипломатических сношениях от 18 апреля 1961г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_048.
18. Вышеградская Европа: откуда и куда? Два десятилетия по пути реформ в Венгрии, Польше, Словакии и Чехии / Под ред. Л. Н. Шишелиной. // Весь Мир – Москва, 2010. – 568 с.
19. Ворожеина Я.А., Тарасов И.Н. Становление евроскептицизма в современной Польше / Я.А. Ворожеина, И.Н. Тарасов – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.researchgate.net/publication/311946792_Stanovlenie_evroskepticizma_v_sovremennoj_Polse.
20. Галка И., Бялоблудская С. Модернизация социально-экономической политики государства в аграрной сфере в условиях интеграции экономики Польши в ЕС / И. Галка, С. Бялоблудская // Прикладные экономические исследования, ООО «Научный консультант» // Кутно, 2014.
21. Глинкина С., Куликова Н. Евроинтеграционная модель постсоциалистической трансформации стран Центрально-Восточной Европы и их экономическая динамика / С. Глинкина, Н. Куликова // Российский экономический журнал, № 5, 2016 – С. 52–69.
22. Грегова Е.Я. Страны Вышеградской четверки (V4) после присоединения к Евросоюзу / Е.Я. Грегова // Журнал Маркетинг МВА. Маркетинговое управление предприятием, выпуск 7. – Жилина, Словакия, 2007 – С. 56–71.
23. Грецкий И.В. Влияние вступления Польши в ЕС на её политику по отношению к Украине / И.В. Грецкий // Вестник СПбГУ. Сер. 6 вып. 3 – Санкт-Петербург, 2014 – С. 153–161.
24. Декларация Міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про принципи формування українсько-польського партнерства (21 березня 1994 р., Варшава). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_072.

25. Демчишак Р. Особливості Євроінтеграційного процесу у Польщі: внутрішньополітичний та зовнішньополітичний виміри / Р. Демчишак // Політичні науки. том 1, № 2 – Львів, 2015 – С. 13–18.
26. Демчук П. О. Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції: навч. посіб. / Павло Олексійович Демчук. – Київ: «ППП», 2004. – 264 с.
27. Дем'янець В. Політична та соціально-економічна трансформація в Польщі у 90-х роках / Валерій Дем'янець // Людина і політика. – 2000. – № 4. – С. 29–34.
28. Дерев'янку І.П. Проблеми українсько-польських відносин у відображенні польської преси (1991-2011 рр.) / І.П. Дерев'янку // Стратегія розвитку України № 1, 2016 – С. 78–82.
29. Дириза С. І. Правове регулювання Республікою Польща процесів європейської інтеграції / С. І. Дириза // Нормативно-правове забезпечення процесів євроатлантичної інтеграції України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 24 вересня 2004 р. – Вип. 1 ; [під заг. ред. В. П. Горбуліна]. – Київ, 2004. – С. 122–126.
30. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво (18 травня 1992 р., Варшава). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_172.
31. Договір про Європейський Союз // Європейський Союз: консолідовані договори / Пер. Ю. Петруся; [наук. ред. В. Муравйов]. – Київ: Port-royal, 1999. –С. 11–42.
32. Другов О.О. Фінансові аспекти інтеграції Польщі до Європейського Союзу: уроки для України / О.О. Другов // Вісник Університету банківської справи – Львів, 2015, № 1(22) – С. 3 – 9.
33. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/ru/eu-information-russian_ru

34. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.pravo.org.ua/ua/news/5131-chlenstvo-v-evropeyskomu-soyuzi-yak-katalizator-reformuvannya-krayini>.
35. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://espreso.tv/article/2016/03/31/doroga_u_yevrosoyuz_yak_polscha_obignala_ukrayinu.
36. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.msz.gov.pl/uk/p/kijow_ua_a_uk/news/14_rocznica_ue.
37. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://dt.ua/WORLD/tusk-zayaviv-pro-riziki-vihodu-polschi-z-yes-293372_.html.
38. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.gitn.org.ua/otrimannya-oformlenikh-sertifikativ/chastina-2vikoristannya-i-nenalezhne-zastosuvannya-form-fidic-v-polshchi.php>.
39. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=29b2cad0-a271-0f59-6e27-12f433b204e5&groupId=252038
40. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.vectornews.net/news/society/159772-vishegradska-chetvrka-ne-maye-yednost-schodo-ukrayini-golova-mzs-chehyi.html>
41. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/vstuplenie-polshi-v-evropejskij-sojuz-nato-i-ego-posledstvija>
42. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://comments.ua/ua/news/interview/2019/633325-posol-pol-schi-v-ukraini-evrosoyuz-pidtrimue-svoih-tomu-krasche-buti-chlenom-es-a-ne-za-bortom.html>.
43. Задорожній І. Трансформація політичної системи Польщі в умовах переходу до демократії / І. Задорожній // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Оціологія. Філософія, випуск № 14 – Ужгород, 2010 – С. 174–179.

44. Зеленюк Ю.М. Социально-экономические и территориальные аспекты интеграции Польши в Европейский союз / Ю.М. Зеленюк // Известия Иркутского государственного университета. Серия «Науки о Земле» – Иркутск, 2017. Т. 21 – С. 46-58.
45. Зеленько Г. І. Навздогінна модернізація: досвід Польщі та України./ Г.І. Зеленько// Монографія. К.: Критика, 2003. - 215 с.
46. Зібрання чинних міжнародних договорів України: Оф-не видання; [за заг. ред. А. М. Зленка] : В 2-х т. – Т. 1. : 1990–1991 рр. – Київ: ВД «Ін Юре», 2001. – 455 с.
47. Квасневский А. Место Польши в новой Европе: Выступление президента РП на международной конференции во Французском институте международных отношений (IFRI) в Париже / А. Квасневский // Новая Польша. – Варшава, 2000. – № 1. – С. 6–11.
48. Конституция Республики Польша // Дневник Законов. – 1997. – 16 июля. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm>.
49. Копійка В. В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна / В. В. Копійка. – Київ: Юридична думка, 2005. – 448 с.
50. Королев М.С. Сравнительный анализ социально-экономического развития Польши в СЭВ и ЕС / М.С. Королев // Клио. № 8(104) – Санкт-Петербург, 2015 – С. 147–154.
51. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України: Аналітичне дослідження [гол. Ред. І.І. Жовква]. – Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, видання № 3 – Київ, 2007 – С. 1–84.
52. Ложечкін В.С. Етапи Європейської інтеграції Республіки Польща (1989 – 2004 рр.) / В.С. Ложечкін // Наука. Релігія. Суспільство. № 2, 2009 – С. 49–53.
53. Ложечкін В.С. Політичні передумови Європейської інтеграції Республіки Польща (1989 – 2004 рр.) / В.С. Ложечкін // Історичні і політологічні дослідження. № 2 (42), 2009 – С. 320–325.

54. Ложечкін В.С. Участь Республіки Польща в міжнародних та регіональних організаціях як передумова Європейської інтеграції (1989 – 2004 рр.) / В.С. Ложечкін // Історичні і політологічні дослідження. № 1-2 (43-44), 2010 – С. 287–293.
55. Маковський С.О. Еволюція участі Польщі в міжнародній політиці Європейського Союзу / С.О. Маковський // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 101. Ч. 1, 2011 – С. 62–63.
56. Макухин А.В. Стратегия развития института местного самоуправления в Польше в процессе интеграции страны в Европейский Союз / А.В. Макухин // Политические науки, 2017 – С. 90–92.
57. Мулько О. Інституційне забезпечення євроінтеграційної системи Республіки Польща / Олександр Мулько. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrpolgerm.com/document/info/6/2>
58. На шляху до Європейського Союзу. Досвід Польщі [упор. Л. Шеченко, Ю. Сиротюк]. – ГО «Фундація «Відкрите суспільство», переклад – Київ, 2006 – С. 1–148.
59. Никитин Л.В., Попов А.А. Интеграция Польши в Европейский Союз. Региональный уровень: 1997-2013 годы / Л.В. Никитин., А.А. Попов // Новая и новейшая история, № 2, 2016 – С. 62–71.
60. Ніццький договір та розширення ЄС / Міністерство юстиції України, Центр порівняльного права; [за наук. ред. С. Шевчука]. – Київ: Логос, 2001. – 196 с.
61. Палагнюк Ю. Механізми інтеграції держав Центральної та Східної Європи у Європейський Союз / Ю. Палагнюк // Державне управління та місцеве самоврядування, вип. 4(19), 2013 – С. 115–123.
62. Петровская О.В. Разногласия Варшавы с Брюсселем в контексте перспектив европейского интеграционного проекта / О.В. Петровская // Международная политика. Проблемы национальной стратегии., № 2 (53), 2019 – С. 65–106.

63. Синицина И., Чудакова Н. ЕС и экономика Польши: от адаптации к интеграции / И. Синицина, Н. Чудакова // Эволюция стран ЦВЕ. – Москва – С. 108–123.
64. Скворцова Д.С. Польша и Европейский Союз: путь к интеграции (1989-2004 гг.) / Д.С. Скворцова // Научные ведомости. Серия История. Политология. Экономика. Информатика. № 1 (72). Выпуск 13 – Иваново, 2010 – С. 92–97.
65. Слабих Д.М. Особливості процесів Європеїзації в Республіці Польща / Д.М. Слабих // Наукові праці. Державне управління – 2012, вип 198. т. 208– С. 54–58.
66. Стрільчук Л. Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): монографія / Людмила Стрільчук. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 607 с.
67. Томашевский В. Институциональная подготовка Польши к вступлению в Европейский Союз / В. Томашевский // Балтийский регион., № 2 (24) – Ольштын. Польша, 2015 – С. 98–108.
68. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про умови поїздок громадян (30 липня 2003 р., Київ). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_043
69. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів (11 квітня 2005 р., Варшава). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_067.
70. Угода між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій (26 листопада 1997 р., Варшава). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_007.

71. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про взаємні безвізові поїздки (25 червня 1996 р., Варшава). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_154

72. Хотивришвили А.А. Проблема вступлення стран Вышеградской группы в ЕС / А.А. Хотивришвили // Архонт. Выпуск № 4(7), 2018 – С. 83–89.

73. Чорна Н. М. Інтеграція Польщі до НАТО та ЄС: особливості, основні етапи і наслідки (кін. 80-х рр. ХХ ст. – 2005 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: 07.00.02 / Чорна Наталія Миколаївна; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2008. – 20 с.

74. Чорна Н. М. Історіографія українсько-польських взаємин 1990-х – 2014 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. істор. наук: 07.00.06 / Чорна Наталія Миколаївна; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2015. – 36 с.

75. Чорна Н. Україна і Польща: історіографія відносин (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.): монографія / Наталія Чорна. – Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2014. – 416 с.

76. Шафранец К. Социология села. Социальный капитал польского села (в контексте процессов интеграции Польш в ЕС) / К. Шафранец // Вестник Института социологии, № 3 – Варшава, 2011 – С. 201–221.

77. Шишелина Л. Вышеградская группа: четверть века по пути реформ / Л. Шишелина // Мировая экономика и международные отношения, т. 61, № 4 – Москва, 2017 – С. 100–104.

78. Шуба Т.П., Луняка В.А., Сашкова А.О. Шлях економічного розвитку Польщі до та після вступу до Європейського Союзу / Т.П. Шуба, В.А. Луняка, А.О. Сашкова // Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство, випуск № 13, 2017 – С. 150–156.

79. Щолокова Г.В. Євроінтеграційний дискурс Польщі: особливості та еволюція / Г.В. Щолокова // Вісник Дніпропетровського університету. Політологія, № 1, 2015 – С. 150–156.

80. Agenda – 2000: for a stronger and wider Union. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ec.europa.eu/agriculture/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf.

81. Amsterdam European Council 15 and 16 June 1997. Presidency conclusions. Press release information. – Brussels: European Commission. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-97-2_en.htm?locale=en.

82. Biała Księga: przygotowanie krajówstowar zyszonych Europy Środkowej Wschodniej do integracji z Rynkiem Wewnętrznym Unii Europejskiej. – Warszawa: Unia Europejska, 1995. – 436 s.

83. Communiqué on the 12th meeting of the Ministers of Culture of the Visegrad Group Countries (10–11 November 2004). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/2004/communique-on-the-12th>

84. Communiqué on the 13th Meeting of the Ministers of Culture of the Visegrad Group countries, Banska Bystrica (April 28–29, 2005) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/2005/communique-on-the-13th>.

85. Communiqué on the 14th Meeting of the Ministers of Culture and Cultural Heritage of the Visegrád Group Countries. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/2005/communique-on-14th>

86. Deklaracja Luksemburska przyjęta na spotkaniu Rady Ministrów Unii Zachodnioeuropejskiej (fragmenty) (23 listopada 1999 r., Luksemburg) // Zbiór dokumentów. – 1999. – Nr. 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zbiordokumentow.pl/1999,nr.4.

87. Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on co-operation of the Visegrad Group countries after their accession to the European Union (12 May

2004). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegraddeclaration-110412-1>

88. Declaration on Co-operation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Striving for European Integration (15 February 1991). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412>.

89. Doliwa-Klepcka A. Członkostwo Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem Polski / A. Doliwa-Klepcka, Z. M. Doliwa-Klepcki. – Białystok: Temida 2, 2008. – 202 s.

90. Doliwa-Klepcki Z. M. Integracja europejska (łącznie z uczestnictwem Polski w UE i Konstytucją dla Europy) / Zbigniew M. Doliwa-Klepcki. – Białystok: Temida 2, 2005. – 1280 s.

91. Europe Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Poland, of the other part. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/EC-Poland.pdf>.

92. Europejska strategia Rządu RP // Wspólnoty Europejskie. – 2001. – Nr. 12 (124). – S. 24–26.

93. Informacja do Okresowego Raportu Komisji Europejskiej z postępów na drodze zbliżania Polski do Członkostwa w Unii Europejskiej 2000–2001: dokument przyjęty przez Komitet Integracji Europejskiej 27 czerwca 2001 r. Warszawa: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, 2001. – 553 s.

94. Informacja do Okresowego Raportu Komisji Europejskiej z postępów na drodze zbliżania Polski do Członkostwa w Unii Europejskiej 1999–2000 : dokument przyjęty przez Komitet Integracji Europejskiej 26 czerwca 2000 r. Warszawa : Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, 2001. – 388 s.

95. Integracja Polskiz Unią Europejską : dokumenty i kalendarium 1988–2002. – Warszawa: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, 2002. – 126 s.

96. Madrycka deklaracja w sprawie bezpieczeństwa i współpracy euroatlantycznej (8 lipca 1997 r., Madryt) // Zbior dokumentow – 1997. – Nr. 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zbiordokumentow.pl/1997,nr.3.

97. Narodowa strategia integracji. – Warszawa: Urząd Komitetu integracji europejskiej, 1997. – 56 s.

98. Narodowy program przygotowania do członkostwa w Unii Europejskiej (przyjęty przez Radę Ministrów w dn. 26 kwietnia 2000 r.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://biurose.sejm.gov.pl/teksty_pdf_00/r-177.pdf

99. Partnerstwo dla członkostwa // Monitor Integracji Europejskiej. – 2000. – Nr. 17. – S. 49–64.

100. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 marca 1998 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do Spraw Negocjacji o Członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://g.ekspert.infor.pl/p/_dane/akty_pdf/DZU/1998/39/225.pdf#zoom=90.

101. Traktat Ustanawiający Konstytucję Dla Europy. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_establishing_a_constitution_for_europe/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_pl.pdf.

102. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 lutego 2000 r. w sprawie przygotowań do członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej // Monitor Polski. – 2000. – Nr. 6. –Poz. 104.

103. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 marca 1998 r. w sprawie członkostwa Polski w Unii Europejskiej // Monitor Polski. – 1998. – Nr. 9. – Poz. 174–175.

104. Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Komitecie Integracji Europejskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1996.– Nr. 106. – Poz. 494. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://orka.sejm.gov.pl/proc2.nsf/ustawy/1433_u.htm.